

Uluslararası Hukukta Yeni Bir Suç Başlığı Olarak Ekokırım Suçu

The Crime of Ecocide as a New Crime Title in International Law

Hasan Yiğit

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Dış İlişkiler ve Uluslararası Öğrenci Koordinasyon Uygulama ve Araştırma Merkezi (ULMER), Kütahya, Türkiye, hasan.yigit@dpu.edu.tr, ror.org/03jtrja12

Geliş Tarihi/Received: 25.02.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 24.06.2025
Yayınlanma Tarihi/ Available Online: 17.10.2025

Öz: Ekokırım kelimesi ilk olarak Vietnam Savaşı sırasında ABD'nin ülkede meydana getirdiği çevresel zararı ve gerçekleştirdiği ağır hasarı tanımlamak amacıyla ABD'li biyolog Prof. Dr. Arthur W. Galston tarafından, 1970 yılında kullanılmıştır. Kelime dilbilim kökeni olarak Yunanca "ev" ya da "yuva" anlamında kullanılan "oikos" ve Latince "öldürmek" anlamına gelen "caedere" kelimelerinin bir araya getirilmesinden türetilmiştir. Kelimenin tam Türkçe karşılığı ise "evimizi yok etmek" olarak çevrilmektedir.

Çalışmada öncelikle ekokırım suçunun arka planı, ilk ortaya çıkışı, tanımlanma ve kavramsallaştırma süreçleri analiz edilmiştir. Bu bağlamda 1925, 1949 ve 1977 Cenevre Protokolleri, 1948 Soykırım Sözleşmesi, 1954 Lahey Konvansiyonu ve 1998 Roma Statüsü incelenmiştir. Bu incelemeler sonucunda çevre suçu ile ilgili günümüzde geçerli tek hükmün, 1998 Roma Statüsü'nün savaş suçlarını düzenleyen 8. maddesinde yer aldığı gözlemlenmiştir.

Çalışmada ayrıca AB'nin ekokırım suçunu kabul etme ve tanınırlığını artırma çalışmaları Avrupa Yeşil Mutabakatı kapsamında değerlendirilmiştir. Ayrıca ilgili çalışmada ekokırım suçunun tanımı ve kavramsallaştırma sorunsalı ele alındıktan sonra bu suç başlığı ile ilgili olabilecek bazı mahkeme kararları da incelenmiştir. Bu kapsamda Trail Smelter, Lanoux Gölü, Korfu Kanalı ve Nükleer Test Denemeleri davaları incelenmiştir. Netice itibari ile çalışmada ekokırım suçunun uluslararası toplum tarafından giderek daha fazla kabul gördüğü, bazı devletlerin ilgili suçu anayasalarına dâhil ettiği ve gelecekte bu suç kapsamında daha fazla davanın ortaya çıkacağı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ekokırım, Soykırım, Çevre, Sözleşme, Çatışma

Abstract: The word ecocide was first used in 1970 by US biologist Prof. Dr. Arthur W. Galston to describe the environmental damage and severe damage caused by the US during the Vietnam War. The word is linguistically derived from the Greek word "oikos" meaning "home" or "nest" and the Latin word 'caedere' meaning "to kill". The full Turkish equivalent of the word is translated as "to destroy our home".

The study first analyzes the background of the crime of ecocide, its first emergence, and the processes of its definition and conceptualization. In this context, the Geneva Protocols of 1925, 1949 and 1977, the 1948 Genocide Convention, the 1954 Hague Convention and the 1998 Rome Statute were analyzed. As a result of these examinations, it was observed that the only provision on environmental crime that is valid today is included in Article 8 of the 1998 Rome Statute, which regulates war crimes.

The study also evaluates the EU's efforts to accept the crime of ecocide and increase its recognition within the scope of the European Green Deal. In addition, after discussing the definition and conceptualization of the crime of ecocide, some court decisions that may be related to this crime are also examined. In this context, the Trail Smelter, Lake Lanoux, Corfu Channel and Nuclear Test Trials cases are analyzed. As a result, the study concludes that the crime of ecocide is increasingly accepted by the international community, that some states have included the relevant crime in their constitutions, and that more cases will emerge within the scope of this crime in the future.

Keywords: Ecocide, Genocide, Environment, Contract, Conflict

Extended Abstract

Today, international treaties on environmental protection are mostly limited to wartime. However, the majority of environmental damage no longer occurs in wartime but in peacetime. In this case, the protection of the environment both in times of armed conflicts and in peacetime is possible only if the damage to the environment is recognized as a crime and serious sanctions are imposed against this crime. At this point, many states recognize human-caused damage to the environment as a crime in their constitutions and impose deterrent sanctions.

Although the protection of the environment, climate and atmosphere first started to be on the agenda of the international community in the 1970s, it is actually possible to find articles indirectly related to the environment in the first Geneva Conventions. In particular, the 1925 Geneva Protocol on the Non-Use of Asphyxiating, Poisonous and Similar Gases and Bacteriological Means is of critical importance in this regard. On the basis of the relationship between human beings and the environment, it is possible to state that all weapons that harm human health, existence and integrity actually cause serious damage to the environment. At this point, we can say that there is a subject-object relationship between humans and the environment and that there is a mutual interaction.

Environmental integrity, which is essential for human beings' own survival, has become even more important in our century. The fact that offensive and defensive weapons developed to deter the enemy in armed conflicts are produced from environmentally friendly and environmentally friendly technologies has become one of the priorities of states today. Especially considering the environmental damage caused by nuclear, chemical and weapons of mass destruction, the existence of an international regime to protect the global environment and climate has become inevitable. In this context, "ecocide" has been brought to the agenda as a new crime title in order to recognize the actions and acts of states that cause serious and irreversible damage to the environment and climate as a global crime.

The crime of ecocide was first used by Prof. Dr. Arthur G. Walston in 1970 to describe the severe and serious damage caused by the US to the environment during the Vietnam War. During these years, the popularity of the crime of ecocide increased and international draft conventions were drafted on the crime. The "International Convention on the Crime of Ecocide", first drafted by Richard Falk, was later developed by Neyretto. However, there are some who point to Raphael Lemkin's expression of "cultural genocide" in the "genocide" convention as a basis for the crime of ecocide. In Lemkin's expression of cultural genocide, it is claimed that the intentional and deliberate alteration of the physical environment of the minority subjected to genocide is also a component of genocide.

Although it is currently difficult for ecocide to be recognized as a crime and defined by all states, we can easily state that definitional work is ongoing and has reached a certain level. At this point, we can give the most accepted definition of ecocide as follows. Ecocide is an unlawful or intentional act committed with the awareness that it is likely to cause serious, widespread or long-term damage to the environment. At the intersection of all the different definitions, the crime of ecocide can be defined as follows; It is an illegal or arbitrary act committed with the awareness that it is likely to cause extensive, large-scale, major damage to the environment or severe damage that will be felt in the long term.

There are some international court decisions that can form the basis for the crime of ecocide. Some of these are the Trail Smelter Case, the Lake Lanoux Case, the Corfu Channel Case and the cases related to the testing of nuclear weapons. The International Court of Justice has reached common conclusions in these cases, ruling that states cannot use their territories for hostile purposes and have the responsibility to respect the environment of neighbouring states while using their territories. As a result, it is possible to draw some conclusions about the crime of ecocide from these cases. On the other hand, different court decisions on human-induced greenhouse gas emissions and the damage they cause

to the environment, climate and atmosphere are among the examples that can be used as a basis for the crime of ecocide.

Giriş

Son dönemlerde uluslararası ceza hukukunda sağlanan daimi yargı mekanizmasının (UCM) yargılama alanına çevre hukukunu ciddi ve ağır şekilde çığneyen kişi ve devlet eylemlerinin de eklenip eklenemeyeceği tartışılmaktadır. Önceleri idari, siyasi ve ekonomik bazı düzenlemelerin çevreyi korumada yeterli olabileceği savunulmuşsa da bugün artık çevreye yönelik ihlallerin sadece belli kişi veya kişilere değil tüm kamu ve topluma karşı işlenmiş suçlar oluşturabileceği ve bu suçlarda gerçek mağdurun toplum olduğu, ceza hukukunun da bu alanda etkili olması gerektiği kabul edilmektedir¹. Günümüz uluslararası sisteminde bağlayıcı bir çevre ceza hukuku rejimi mevcut değildir. Çeşitli anlaşmalar belirli davranışları ele alsa da, çevre yasasını kanunlaştıran veya çevresel yıkımı² suç sayan bir anlaşma mevcut değildir. Bu bağlamda pek çok uluslararası STK, kurum ve kuruluş çevresel yıkımı uluslararası bir suç olarak kabul ettirebilmek adına çeşitli kampanyalar yürütmektedir. Uluslararası Çevre Hukuku savunucuları, 'ekokırım' suçunun UCM'de ele alınabilmesi ve bu suçun dört uluslararası suç olan soykırım, savaş suçları, barışa karşı suçlar ve saldırı suçunun yanında beşinci bir uluslararası suç olarak kabul edilmesi gerektiğini savunmaktadır³.

Bilindiği üzere İkinci Dünya Savaşı'ndan 1990'lı yılların sonlarına kadar uluslararası suçları kovuşturacak daimi bir uluslararası yargı mekanizması kurulamamıştır. 15 Haziran-17 Temmuz 1998 tarihleri arasında 160 devletin katılımı ile imzalanan Roma Statüsü ile kurulan UCM'nin yargı yetkisi içinde soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçu kabul edilmiştir⁴. Günümüzde uluslararası ceza hukukunda sağlanan bu başarının bir benzerinin uluslararası çevre hukukunda da sağlanıp sağlanamayacağı ya da en azından çevre hukukuna aykırı devlet politikaların suç sayılıp, bu suçların UCM'nin yargılama yetkisine dâhil edilip edilemeyeceği konusunda ciddi tartışmalar yaşanmaktadır. Bu bağlamda uluslararası çevre hukukuna aykırı olarak takip edilen, tüm insanlığı etkileyen ve çevreye geri dönülemez derecede ciddi zarar veren çevre suçlarının da uluslararası suçlar kapsamında değerlendirilmesi gündeme getirilmektedir. Aynı zamanda devletlerin bu alandaki sorumluluklarının belirlenmesi, bağlayıcı sözleşmelerin imzalanması, gelecek nesillerin insan haklarının, devletlerin çevre karşıtı politikaları karşısında bugün kurulacak antlaşmalar ile güvence altına alınması tartışmanın diğer boyutları arasında yer almaktadır.

Modern uluslararası çevre hukukunun doğuşu ve uluslararası düzeyde çevrenin korunması gerekliliği ilk kez 1972 Stockholm Konferansı ile mümkün olmuştur. Konferans sonuç bildirgesi çevrenin barış zamanında korunması gerektiğini vurgulamış, o günden günümüze değin uluslararası hukuka da bu şekilde yansımıştır. Günümüzde çevre sadece savaş zamanındaki faaliyetlerden etkilenmemekte ayrıca barış zamanında işlenen çeşitli endüstriyel ve tarımsal faaliyetlerden, büyük çaplı kaza ve ihmalkâr faaliyetlerin sebep olduğu kazalardan da etkilenmektedir. Çevre faktörünün ve buna bağlı olarak ekolojik dengenin savaş ve silahlı çatışmalar esnasında korunması insancıl hukuk ile genel çevre hukukunun bir arada ele alınmasını gerektirmektedir. Bu noktada teamül haline gelen bazı uluslararası kuralların (kirleten öder, zarar vermeme ve ihtiyatlılık ilkeleri gibi) varlığı kabul edilmektedir. 1990 yılının Ağustos ayında başlayan ve 1991 Şubat'ına kadar devam eden Körfez Savaşı'nda, Irak'ın Kuveyt'e ait petrol kuyularını tutuşturması ve bu ülkeye ait petrolün bir kısmını denize dökmesi, çevrenin savaş

¹ Nazmiye Özenbaş, "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirletilmesi Suçları", *International Conference on Eurasian Economies* (İstanbul: Beykent University, 2013), 1.

² Birçok kaynakta çevresel yıkım, çevre katliamı ve ekokırım kavramları eş değer olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise alınan kaynakta kullanılan bağlama bağlı kalınarak her üç kavram da kullanılmıştır. Ancak unutulmamalıdır ki her üç kavram da akademik camiada çoğunlukla eş anlamlı olarak kabul edilmektedir.

³ Anastacia Greene, "The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?", *Fordham Environmental Law Review* 30/3 (01 Haziran 2019), 1.

⁴ United Nations, "Rome Statute of the International Criminal Court", *Social Justice* 26/4 (78) (1999), 125-143.

zamanında korunması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Bu perspektiften bakıldığında gerek çevre faktörünün savaş esnasında korunmasına yönelik kurallar gerekse uluslararası hukukta var olan sorumluluk rejimi kapsamında çevreye zarar veren eylemlerin devletlere atfedilebilmesi olanaklı görünmektedir⁵.

Silahlı çatışma veya savaş esnasında çevreye zarar verilmesi iki farklı düzeydeki sorumluluğu gündeme getirmektedir. Bu sorumluluklardan ilki, meydana gelen zarar ilgili devletin uluslararası sorumluluğunu doğurur görüşüdür. İkinci olarak ise, çevreye zarar veren kişilerin cezai sorumluluklarının varlığına yöneliktir. Günümüzde uygulanan genel uluslararası hukuka göre bir devletin uluslararası sorumluluğundan bahsedilmemiz için bazı koşulların sağlanması gerekmektedir. Bunlar: i) Uluslararası hukuk kuralları ile uyuşmayan bir fiil ya da eylemin varlığı; ii) Bir zararın varlığı; iii) Bu zarara sebep olan eylem ve fiillerin ilgili devlet ile ilişkilendirilmesi; iv) İlgili devletin uluslararası sorumluluğunu ortadan kaldıracı mücbir bir sebebin bulunmaması. Mevut uluslararası hukukta yaşanan savaş veya silahlı çatışma esnasında çevreye zarar verilmesi sebebi ile kişilerin cezai sorumluluğunu öngören sadece tek bir antlaşma bulunmaktadır: 1977 Cenevre I. Protokolü. Söz konusu Protokole göre çevre ve insan sağlığı açısından tehlike arz eden maddeler barındıran tesis veya yapılar, kasıtlı ve bilinçli olarak saldırıda bulunulması ilgili Protokolün ağır ihlalini oluşturacak ve bu eylem ve fiiller savaş suçu olarak kabul edilecektir. Ayrıca yine ilgili protokolün 88. maddesi, sözleşmeye taraf devletlerin savaş suçu işleyen devletlere karşı işbirliğine giderek cezai sorumluluklarını ileri sürmelerine olanak vermektedir⁶.

Çevrenin savaş ve silahlı çatışmalar esnasında maruz kaldığı etkileri ikiye ayırmak mümkündür. İlki, çevrenin düşmanca amaçlar doğrultusunda doğrudan bir savaş aracı olarak kullanılması sonucu uğradığı zarar, ikincisi, iç çatışma veya savaş esnasında kullanılan silahların çevreye verdiği zarar durumu. Çevrenin düşmanca amaçlar doğrultusunda bir savaş aracı olarak kullanılması şu yöntemlerle yapılabilmektedir: i) atmosfer üzerinde gerçekleştirilen değişiklikler sonucunda yapay sis, yoğun yağmur, kasırga ve kötü çevre şartlarının oluşturulması; ii) deniz ve okyanuslarda yapay şiddetli dalgalar oluşturarak gel-git olayının etkilenmesi; iii) doğal olmayan yöntemler ile deprem oluşturulması; iv) iklim koşullarının değiştirilmesi suretiyle aşırı sıcak ya da soğuk iklimlerin oluşturulması sonucu yaşanabilecek kuraklık. Çevre üzerinde doğrudan sonuç doğuran bu tekniklere ek olarak bir takım dolaylı yoldan çevre üzerinde etki oluşturan tekniklerden de bahsedilebilir. Bu teknikler arasında: i) savaş ve silahlı çatışmalar esnasında düşmanın saklanması veya ürünlerden faydalanmasını engellemek amacıyla orman ve bitki örtüsünün ateşe verilmesi; ii) su baskınları veya sel oluşturmak amacıyla baraj ve su kanallarının tahrip edilmesi veya zarara uğratılması⁷.

Çevrenin savaştan olumsuz etkilenmesi çevre üzerinde ağır hasar oluşturan farklı silahların kullanılması nedeniyle de gerçekleşmektedir. Bu konuda çevreyi en çok etkileyen silahlar arasında kitle imha silahları yer almaktadır. Nitekim kitle imha silahlarının en önemlisi olan nükleer silahların kullanımı canlı ekosistemi oluşturan insanlar, hayvanlar ve bitki örtüsü üzerinde çok ağır ve geri dönülemez zararlar oluşturmaktadır. Yine kitle imha silahları arasında yer alan kimyasal ve biyolojik silahların savaş esnasında kullanılması tüm canlılar ile fauna ve flora üzerinde kalıcı zararlar oluşturmakta ve ekolojik dengeyi derinden etkilemektedir⁸.

Savaş ve silahlı çatışmalar esnasında çevrenin korunması hususunda var olan uluslararası teamül kurallarının muhteviyatını etkileyen en önemli kavram “askeri gereklilik” (military necessity) ilkesidir. Kavram bir savaşın kazanılmasında ihtiyaç duyulmayan yöntem ve silahların kullanılmamasını ya da

⁵ Hüseyin Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47/1 (ts.), (1992), 104.

⁶ Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”.

⁷ Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”.

⁸ Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”.

yasaklanmasını amaçlamaktadır. Farklı bir ifade ile kavram, canlılara ve çevreye zarar vermeyi ya da yok etmeyi savaşın başlı başına bir amacı olamayacağını ifade etmektedir⁹.

Günümüzde savaş esnasında çevrenin doğrudan korunumuna ait hüküm içeren tek antlaşma olan 1977 Cenevre I. Protokolü'nde, silahlı çatışmalarda tarafların silah tercihlerinin sınırsız olmadığı ve gereğinden fazla acılara sebep olacak savaş araç ve yöntemlerinin yasaklandığı hükme bağlanmıştır. Aynı antlaşmanın devamında “doğal çevrede yaygın, uzun süreli ve ağır hasarlara sebep olan ya da olması muhtemel olan savaş araç ve yöntemlerinin kullanılması yasaktır” ifade edilerek çevrenin korunması amaçlanmıştır. Yine aynı antlaşmanın 55. maddesinde;

1. Savaş, doğal çevreye ağır, yaygın ve uzun süreli zarar verecek şekilde yürütülmeyecek, savaş esnasında çevrenin korunması gözetilecektir. Burada ifade edilen koruma, doğal çevrede ağır, geri döndürülemez, uzun vadeli, insan ve toplum sağlığını ciddi tehlikeye atacak eylem ve yöntemlerin kullanılmamasını içermektedir.

2. Düşmana karşılık vermek amacıyla doğal çevreye savaş amacının dışında gereksiz ve keyfi zarar verilmesi yasaktır¹⁰.

Sonuç olarak savaş ve iç çatışmalar esnasında çevre ve ekolojik canlılık faktörünün korunması devletlerin düzenleyecekleri uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınabilir. Çevre, doğa, canlı-cansız ekolojik bütünlüğün savaş esnasında korunması ve gereksiz zarara uğratılmaması bugün sadece 1977 Cenevre I. Protokolü ile hüküm altına alınmıştır. Ancak bu antlaşma dışında çevre faktörü insanlık tarihi boyunca silahlı çatışmalar ve savaş esnasında ikincil planda tutulmuştur.

I. Ekokırım Suçunun Arka Planı

Ekokırım suçunun uluslararası toplum tarafından tanım ve kabulünün tartışılmaya başlanmasında Polonyalı hukukçu Raphael Lemkin'in 1948 Soykırım Sözleşmesi¹¹'nin hazırlanması sürecinde dile getirdiği “kültürel soykırım” kavramı etkili olmuştur. Burada ifade edilen kültürel soykırım, bir grup insanı diğerlerinden farklı kılan geleneklerin, değerlerin, dilin ve diğer tüm unsurların (bu unsurlar içerisinde çevrenin de olduğu düşünülmektedir) bilinç ve kasıt gözetilerek sistematik olarak yok edilmesi olarak tanımlanabilir¹². Bununla birlikte, çevre katliamı suçu ile ilgili ilk uluslararası sözleşme taslağı, Vietnam Savaşı'nda çevrenin tahrip edilmesinin ardından 1973'te “Ekokırım Suçlarına İlişkin Uluslararası Sözleşme” adı ile Richard A. Falk tarafından ortaya konulmuştur¹³.

Ekokırım suçuna dayanak oluşturabilecek ilk uluslararası belge 1925 yılında imzalanan, temelinde insan ve çevrenin korunmasını barındıran “Cenevre Boğucu, Zehirleyici ve Benzeri Gazların ve Bakteriyolojik Araçların Kullanılmaması Protokolü¹⁴”dür. Bu ve sonraki yıllarda düzenlenen benzeri sözleşmelere temel teşkil eden esas, sivil, yaralı ve sağlık çalışanlarının hayatlarının korunmasıdır. Dolayısıyla bu dönemlerde yaşanan silahlı çatışmalar sırasında çevrenin ve ekolojik dengenin korunması ikincil planda kalmıştır. Bu sözleşme doğrudan olmasa da çevre ve ekolojik dengenin dolaylı yoldan korunması açısından kritik bir öneme sahiptir. Yine çevre ve bileşenlerinin korunmasında önemli bir diğer sözleşme metni 1949 yılında imzalanan Cenevre Konvansiyonlarına Ek I No'lu Protokolüdür¹⁵. İlgili protokolün 35. maddesinin üçüncü fıkrası “Çevre ve tüm doğal bileşenlerine geniş ölçekte, kalıcı ve ağır zarar vermesi amaçlanan ya da bu tarz bir zarar vereceği muhtemel olan savaş

⁹ Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”.

¹⁰ Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”.

¹¹ Edward C. Luck, *Cultural Genocide and the Protection of Cultural Heritage* (Getty Publications, 2020).

¹² Leora Bilsky - Rachel Klagsbrun, “The Return of Cultural Genocide”, *European Journal of International Law* 29/2 (2018), 373-396.

¹³ L'udmila Elbert vd., “Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future”, *Ecocide As A New Crime Under International Law: Utopia of The Protection of The Environment?* (Praha: Leges, 2022), 107.

¹⁴İlgili Protokol'ün tam metni için bakınız: <https://disarmament.unoda.org/wmd/bio/1925-geneva-protocol/> (E:T: 13.05.2025)

¹⁵ İlgili Protokol'ün tam metni için bakınız: <https://legal.un.org/avl/ha/pagc/pagc.html> (E:T: 13.05.2025)

yöntem ve araçlarının kullanımı yasaktır” şeklinde belirtilmiştir. İlgili protokolün 36 maddesinin “Yeni Silahlar” başlığında da üretilecek yeni bir silah, savaş, araç veya yöntemin kullanılması sonucu ortaya çıkacak çevresel zarar veya hasarın ilgili devlet sorumluluğunda olacağı hükme bağlanmaktadır¹⁶. Görüldüğü üzere bu düzenlemeler açık bir şekilde doğal çevrenin korunmasını içermektedir. Ancak çevre ve ekosistemin korunması henüz bu yıllarda silahlı çatışmalarda birincil amaç olarak kabul görmemektedir.

Çevre ve ekosistemin korunması bağlamında önemli bir rolü olan diğer bir uluslararası belge 1954 yılında imzalanan “*La Haya Silahlı Çatışma Durumlarında Kültür Varlıklarının Korunması Konvansiyonu*”¹⁷’dir. Bu düzenlemenin çevre ve ekosistemin korunması bağlamında dar ve sınırlı olduğu, esas itibari ile sadece kültürel miras ve varlıkların korunmasına odaklandığı, dolaylı olarak kültürel varlıkların bulunduğu çevre ve habitatın korunmasını da kapsadığı kabul edilmektedir¹⁸.

Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK), uluslararası hukukun gelişimini ve kodifikasyonunu desteklemekle görevli BM alt kuruluşudur. UHK, devletin çevre ile ilgili sorumluluğuna ilişkin maddeler de hazırlamış ve 1976’da devletin sorumluluğu ile çevreye verilen zarar arasında bir ilişki bulunduğunu kabul eden kanun hükmünü kabul etmiştir. 1976 tarihli bu taslak hükümlerden biri, çevresel zararı uluslararası bir suç olarak tanımlar. Devletleri sınır aşan zararlardan sorumlu kılmak, UHK tarafından kapsamlı bir şekilde incelenmiş ve “sınır aşan zarar” terimi, büyük ölçüde havanın, denizin veya nehirlerin kirlenmesi, nükleer kirliliğin sonuçları veya petrol sızıntıları gibi olayların çevreye verdiği zararı ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır¹⁹. Diğer taraftan Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu ve BM Genel Kurul Hukuk Komitesi de dâhil olmak üzere birçok kurumun üye ve delegeleri son elli yılda farklı zamanlarda çevreyi koruyacak bağlayıcı bir kanun taslağını tartışmışlardır. Burada hem 1948 Soykırım Sözleşmesi hem de 1976 BM UHK’nun yıllık kitabında ekokırım suçunun direkt geçmediği görmekteyiz²⁰. 1978 yılında BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, soykırım suçu hakkındaki temel sözleşme olan 1948 Soykırım Sözleşmesi’ne ekokırım suçunun da dâhil edilmesini teklif etmiş ancak bir sonuç alamamıştır²¹.

Uluslararası kamu hukukunda ekokırım kavramını tanımlamak için uygun olabilecek üç farklı tanım bazı uluslararası sözleşme ve belgelerde zaten mevcuttur. İlk olarak, Roma Statüsü madde 8(2)(b)(iv) ve 10 Haziran 1977 tarihli Cenevre Sözleşmelerine Ek I. Protokol madde 35(3) ekokırımın²² tanımı yapılmıştır. Bu metinlerde ekokırım, “maddi çevreye doğrudan, sahip olunan askeri avantaja rağmen, aşırı olacak şekilde kasıt gözetilerek, geniş, ağır ve uzun vadeli zarar verme” bir savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Bu tanımlama yürürlükte olan tek tanımlamadır ve suçun savaş bağlamında işlenmediği durumlarda tanımlanan davranışı kapsamamaktadır. BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC) Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu tarafından hazırlanan “Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sorunu Üzerine Çalışma” taslağının 1. maddesi, “barış veya savaş zamanında” uluslararası hukuk tarafından yasaklanan soykırım suçları arasına ekokırımın da dâhil edilmesini önermiştir. Günümüz uluslararası kamu hukuku kapsamında mevcut olan üçüncü bir

¹⁶ Kutluhan Bozkurt, “Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler”, YÜHFD 20/2 (2023), 209-228.

¹⁷ İlgili Konvansiyonun tam metni için bakınız “Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention - Legal Affairs” (Erişim 17 Mayıs 2025).

¹⁸ Bozkurt, “Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler”.

¹⁹ United Nations, “Yearbook of the International Law Commission”, A/CN.4/SER. A/1976, 1976, Volume I, summary records of the twenty-eighth session, 3 May-23 July, New York, 1976.

²⁰ Bu iki metinde de (1948 Soykırım Sözleşmesi ve 1976 UHK’nın Yıllık Kitabı) “ekokırım” kelimesi bizzat geçmemekle birlikte bugün eşdeğeri olarak kullanılan çevre kısıymı nitelemesi mevcuttur. İlgili kavram ilk kez 1970 yılında Prof. Dr. Arthur Galston tarafından ABD’nin Vietnam Savaşı’nda çevre, orman ve bitki örtüsüne verdiği kimyasal zararları ifade etmek amacıyla kullanılmıştır. Elbert vd., “Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future”.

²¹ Özlem Altıparmak, “Ekokırım Suçu, Hukuki Tanım İçin Bağımsız Uzman Grubu Şerh Ve Temel Metin” (Haklar ve Araştırmalar Derneği, 2021).

²² Anastacia Greene, “The campaign to make ecocide an international crime: Quixotic quest or moral imperative”, *Fordham Envtl. L. Rev.* 30 (2018), 1.

tanımlama da ekokırımın “insanlığa karşı işlenen bir suç” olarak tanımlanmasından ibarettir ve UHK tarafından İnsanlığın Barış ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu'nun 26. maddesi taslağında ifade edilmiştir²³.

Ekokırım suçunun tanımının yapılması ve tanınırlığının artması 1985 yılında kaleme alınan Whitaker Raporu'na da konu olmuştur. Raporda Roma statüsünün halefi olarak kabul edilen “İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Yasası” taslağına ekokırım suçunun eklenmesi tavsiye edilmiştir. İlgili raporda soykırım suçunun “kültür” ve “çevre” boyutlarına dikkat çekilmiş, soykırım suçunun doğal çevreye ağır hasar veren fiilleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi gerektiği belirtilmiştir. Raporda ekokırım suçu kültürel soykırım ile birlikte ele alınmış, ekokırım suçuna örnek olarak da kasıtlı veya taksirli tüm canlı yaşam formlarının varlığını ve bütünlüğü için hayati risk oluşturan nükleer patlamalar, kimyasal silah kullanımı, ağır kirlilik oluşturan fiiller ve yağmur ormanlarının yok edilmesi gösterilmiştir²⁴.

Ekokırım suçu 1995 yılında UHK tarafından barışa karşı suçlar listesinin dışında tutulduğunda, konuya ilgi duyan birçok ülke, UHK'na en azından 26. maddenin (çevreye karşı suç) muhafaza edilmesi için çağrıda bulunmuştur. Çevre katliamı suçu ile ilgili dikkat çeken bir nokta da 1993 yılında ekokırım suçunu dışarda bırakan ve 1998 Roma Statüsü'nün öncüsü olan “İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Yasası” taslağının oylanmasında yalnızca üç ülke –Hollanda, Birleşik Krallık ve ABD- bu suçun listeye dâhil edilmesine karşı çıkmıştır. Takip eden üç yıl içinde (1993-1996) savaş ve barış zamanlarında çevre kıyımını yasaklayan bir yasanın gerekliliğine yönelik ezici desteğe rağmen bu yönde bir tasarı tüm çabalara rağmen kabul edilememiştir²⁵.

A. Ekokırım suçunun ortaya çıkışı ve gelişimi

Ekokırım sözcüğü Yunanca “ev ya da yuva” anlamına gelen “oikos” ve Latince “yıkma ya da öldürmek” anlamına gelen “caedere” sözcüklerinin bir araya getirilmesi sonucu türetilmiştir. Bu bağlamda ekokırım sözcüğü aslında “evimizi yok etmek” anlamı taşımaktadır²⁶. Ekokırım teriminden ilk bahsedenler Vietnam Savaşı sırasında çevresel yıkımı ve bundan kaynaklı olası bir insan sağlığı felaketini önlemeye çalışan bilim adamları olmuştur. Ekokırım terimi ilk kez Amerikalı biyolog Prof. Dr. Arthur W. Galston tarafından 1970'te “Savaş ve Ulusal Hesap Verebilirlik Konferansı”nda kullanılmıştır. Galston bu konferansta ABD'nin Vietnam'da bitki örtüsünü ve yerel toplulukları yok etmek amacı ile kullandığı zehirli portakal gazının doğal çevreye verdiği ağır hasar nedeni ile ABD'nin bu eyleminin soykırım suçu gibi kabul edilmesi ve cezai müeyyidenin uygulanması gerektiğini dile getirmiştir²⁷. Galston bu konferansta verdiği demeçte;

“2. Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra ve Nürnberg duruşmalarının bir sonucu olarak, bütün bir halkın ve kültürünün kasıtlı olarak yok edilmesini haklı olarak kınadık ve bu insanlık suçunu “soykırım” olarak adlandırdık. Bana öyle geliyor ki, bir halkın kendi seçtiği şekilde yaşayabileceği çevrenin kasıtlı ve kalıcı olarak yok edilmesi de benzer şekilde insanlığa karşı bir suç olarak değerlendirilmeli ve “ekokırım” terimiyle tanımlanmalıdır. Şu anda ABD, kimyasal ilaçlar ve herbisitlerin²⁸ yoğun kullanımı yoluyla başka bir ülkeye, Vietnam'a karşı ekokırım işlemiş olma ihtimaliyle yüz yüzedir. BM, ekokırımı karşı bir önerinin formüle edilmesi için uygun bir organ olarak görünmektedir”²⁹.

²³ European Law Institute (ELI), *ELI Report on Ecocide, Model Rules for an EU Directive and a Council Decision* (Erişim 26 Temmuz 2024).

²⁴ Erdi Şafak - Yeter Tabur, “Küresel İklim Krizi İle Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü Ve Ekokırım Suçu”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/1 (2023), 83-114.

²⁵ Anja Gauger vd., “Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace” (The Ecocide Project, Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012).

²⁶ Şafak - Tabur, “Küresel İklim Krizi İle Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü Ve Ekokırım Suçu”.

²⁷ Altıparmak, “Ekokırım Suçu, Hukuki Tanım İçin Bağımsız Uzman Grubu Şerh Ve Temel Metin”.

²⁸ İstenmeyen bitkileri kontrol altına almak için kullanılan bir tür kimyasal bitki öldürücü madde.

²⁹ David Zierler, *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam, and the Scientists Who Changed The Way We Think About The Environment* (University of Georgia Press, 2011).

İlk ekokırım örnekleri olarak ise Pasifik Okyanusu'nda yapılan nükleer silah denemeleri ve ABD'nin Vietnam Savaşı'nda orman ve bitki örtüsünü kurutmak için kullandığı kimyasal silahlar gelmektedir. ABD Vietnam Savaşı'nda kullanmış olduğu kimyasal savaş unsurları nedeni ile çevreye ciddi zarar vermiş ve o dönem için ekokırım suçu işlemekle suçlanmıştır. Prof. Dr. Arthur Galtson, ABD'nin Vietnam'da "Agent Orange" yani bitkilerde bir nevi biyolojik ve fizyolojik değişimler meydana getiren (yaprakların dökülmesi, bitki örtüsünün yok olması, yeşil alanların çoraklaşması vs.) kimyasal ilaçlar kullandığını ve ABD'nin ekokırım suçu işlediğini ve cezalandırılması gerektiğini ifade etmiştir. Galtson ayrıca ekokırım suçunun yasaklanması için bir uluslararası antlaşma metninin gerekliliğine de dikkat çekmiştir³⁰. Galston, herbisitlerin yıkıcı etkilerinin farkında olmuş ve Richard Nixon tarafından Vietnam'da kullanımları emredilen bu ilaçların durdurulması çağrısında bulunmuştur. Galtson, çevreye ağır zarar veren bu zehirli gazın kullanılmasına karşı çıkmış ve birtakım faaliyetlerde bulunarak Nixon'un bu gazı yasaklamasını sağlamıştır³¹.

Dönemin İsveç başbakanı Olof Palme de 1972 yılında Stocholm'de düzenlenen BM Çevre Konferansı'nda ABD'nin Vietnam Savaşı'nda kullandığı çevreye ağır zarar veren zehirli ilaç ve gazların ekokırım suçu kapsamında ele alınması gerektiğini ve bunun uluslararası bir suç olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu minvalde ekokırım suçunu küresel gündemde ilk kez dile getiren ve bu suça dikkatleri çeken İsveç başbakanı Olef Palme'dir. Yine 1978 senesinde BM BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, Soykırım Sözleşmesine ekokırım suçunun eklenmesini de teklif etmiş ancak herhangi bir sonuç alamamıştır³².

1970'lerden bu yana ekokırımın bir suç olarak yasal içeriğinin netleştirilmesi ve tanımının yapılabilmesi adına çeşitli taslaklar oluşturulmuştur. Üzerinde en çok tartışılan form, ekokırımın soykırım suçunun bir alt türevi olarak sınıflandırılması gerektiğini savunan formdur. Henüz 1933 yılının başlarında Polonyalı hukukçu Raphael Lemkin, uluslararası topluma bir ulusun veya etnik grubun bireylerini öldürerek (fiziksel soykırım- barbarlık) ve/veya yaşam biçimini baltalayarak (kültürel soykırım - vandalizm) yok edilmesinin yasaklanması çağrısında bulunmuştur. Diğer taraftan Gauger ve diğerlerine göre ekokırım genellikle kültürel hasara ve yıkıma neden olan çevre katliamıdır. Soykırım gibi, çevre kırımını da doğrudan ve dolaylı olarak işlenebilir, toprakların yok edilmesini teşkil edebilir ve aynı zamanda ekolojik ve kültürel yaşam biçimini değiştirebilir. Ancak ister BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme olsun, ister UCM'nin Roma Tüzüğü olsun (Madde 6), soykırımın yasal düzenlemesinin son hali, ekokırım suçuna açık bir atıfta bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bir çevre kırımına neden olan eylemler için cezai sorumluluğu kabul etmek, ancak bu eylemler ile failin ulusal, etnik, ırksal veya dini bir grubu yok etme niyeti arasında bağlantı kurulması durumunda mümkün olabilecektir³³.

Stockholm Konferansı'ndan bu yana geçen elli yılda birçok uluslararası aktör, devletleri çevre suçlarından sorumlu tutacak, uluslararası hukuk açısından bağlayıcı bir yasanın var olması gerektiğini savunmuştur. Ekokırım suçunun tartışıldığı en önemli sözleşme, "İnsanlığın Huzur ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu" (Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind³⁴) taslağıdır. Bu belge UCM'nin Roma Tüzüğü olarak 1998'de kabul edilmiş ve 1 Temmuz 2002'de yürürlüğe girmiştir. Temmuz 2012 itibarıyla bu hukuken bağlayıcı tüzüğe taraf 121 devlet vardır. Günümüzde dört spesifik

³⁰ Greene, "The campaign to make ecocide an international crime".

³¹ Ceren Gürseler, "Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenlikleştirilmesinde Son Adım", *İdealkent* 13/37 (2022), 1504-1534.

³² Altıparmak, "Ekokırım Suçu, Hukuki Tanım İçin Bağımsız Uzman Grubu Şerh ve Temel Metin".

³³ Elbert vd., "Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future".

³⁴ International Law Commission, Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind (Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind), (1996).

uluslararası suç- soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar, saldırı suçu- bu kanun kapsamında kabul edilmektedir³⁵.

Ekokırım suçu ilk olarak Roma Statüsünde ayrı bir suç olarak değil barışa karşı suçlar kapsamında ele alınmıştır. 1984-1986 yılları arası BM Uluslararası Hukuk Komisyonu ilerde kurulması planlanan uluslararası ceza mahkemesinin taslak statüsüne çevre suçlarının eklenip eklenmemesini tartışmıştır. 1991 yılında ise UHK, aralarında çevre suçunun da bulunduğu 12 suç barındıran “İnsanlığın Barışı ve Güvenliğine Karşı Suçlar Taslak Statüsü”nü hazırlamıştır. 1996 senesine geldiğimizde çevresel suç hükme bağlayan 26. Maddenin metnin taslak statüsünden çıkarıldığını görmekteyiz. Bu gelişmenin arka planında kuşkusuz bazı gelişmiş Batılı devletlerin nükleer denemelerden yükümlü tutulma endişeleri yer almaktadır. Netice itibari ile yapılan revizyon ve değişiklikler sayesinde Roma Statüsünde çevresel yıkım savaş suçları kapsamında yer almıştır³⁶.

Vietnam, kuşkusuz yaşadığı savaştan sonra elde ettiği acı tecrübelerin bir sonucu olarak, çevre kırım suçu kendi anayasasına ekleyen ilk ülke olmuştur. Vietnam’ı 1996’da Sovyetlerin çöküşünden hemen önce Rusya izlemiştir. Çevre kırım suçu BM’de masadan kaldırılmış olsa da, suç taslağını barışa karşı suçlar kapsamında ulusal ceza yasalarına dâhil etmeyi tercih eden devletler tarafından benimsenmiştir. SSCB’nin dağılmasının ardından yedi yıllık bir süre içinde meydana gelen yeni devletler konu ile ilgili kendi ceza kanunlarını çıkarmışlardır. Başta Ermenistan, Beyaz Rusya, Moldova Cumhuriyeti, Ukrayna ve Gürcistan olmak üzere bazı eski sosyalist devletler çevre kırımını “Barışa Karşı Suç” olarak kendi ceza kanunlarına dâhil etmişlerdir³⁷.

Sonuç olarak, bazı ülkeler çevre kırım kavramını yasal olarak kendi ulusal mevzuatlarına suç olarak eklemişler ve kendi ceza kanunlarında konuyu düzenlemişlerdir. Ekokırım, geçmiş tarihte de uluslararası alanda benimsenmesi öngörülen bir suç olmuştur. Bazı ulusal ceza kanunlarında çevre kırımının insanlığın huzur ve güvenliğine karşı bir suç teşkil ettiğine açıkça atıfta bulunulması, “İnsanlığın Huzur ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Taslağına” açık bir gönderme yapıldığı şeklinde değerlendirilebilir. Çevre katliamı suçunun kesin olarak devletlerin sorumluluk suçu olarak belirlenip belirlenemeyeceği ilgili uluslararası ceza hukukunda net değildir, ancak net olan, çevre katliamı suçunun uluslararası toplum tarafından “İnsanlığın Huzur ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanunu Taslağı”na dâhil edilecek kadar ciddi bir suç olarak kabul gördüğüdür³⁸.

Ekokırımın uluslararası hukuk kapsamında bir suç olarak şekillenmesi 1970’lerden bu yana gerçekleşmektedir. Ekokırım suçunun kronolojik olarak 1970’lerden günümüze gelişimi hakkında yaşanan gelişmeleri özetlersek;

Tarih	Ekokırım Suçu Kapsamında Meydana Gelen Gelişme(ler) ³⁹
1970	'Ekokırım' terimi ilk kez Profesör Arthur W. Galston tarafından ortaya atıldı. Profesör Galston, Washington'daki Savaş ve Ulusal Sorumluluk Konferansı'nda 'çevre katliamı (ekokırım)' nı icat etti ve burada aynı zamanda çevre kırımının yasaklanması için yeni bir uluslararası anlaşma önerdi.
1972	İsveç Başbakanı Olof Palme, Vietnam Savaşı'nda yaşanan olaylardan 'çevre katliamı' olarak bahsetti. Başbakan Palme, Stockholm Bildirgesi Konferansı'ndaki açılış konuşmasında Vietnam savaşından çevre katliamı olarak bahsetti. Resmi konferansa paralel düzenlenen resmi olmayan etkinliklerde de ekoloji katliamı tartışıldı. Ancak Stockholm konferansının resmi sonuç belgesinde çevre katliamından söz edilmedi.

³⁵ International Law Commission, Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind.

³⁶ Gürseler, “Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenleştirilmesinde Son Adım”.

³⁷ Gauger vd., “Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace”.

³⁸ Gauger vd., “Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace”.

³⁹ Bu tablo ecocidelaw.com adresinde yer alan bilgiler ışığında yazar tarafından oluşturulmuştur. Daha detaylı bilgi için bakınız: “Ecocide Law”, *Ecocide Law* (21 Temmuz 2024).

(Devamı)

1973	Profesör Richard Falk, Revue Belge de Droit International tarafından yayınlanan bir makalede, Ekokırım Suçuna ilişkin Uluslararası bir Sözleşme önermiştir. Falk, 'Çevre katliamı (ekokırım)' nın tanımını resmi olarak ortaya koyan ilk kişilerden biri olmuştur.
1978	BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu, Soykırım Sözleşmesine 'çevre katliamı'nın eklenmesini önerdi.
1985	Soykırım Sözleşmesi'ne 'ekokırım' ifadesinin eklenmesi reddedildi. BM Soykırım Özel Raportörü Benjamin Whitaker, BM Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonu'nun 1978 tarihli çalışmasının tavsiyesini takiben, Soykırım Sözleşmesi'ne bir 'çevre katliamı' tanımı eklenmesini önermiştir. Çevre katliamı suçunun Soykırım Sözleşmesi'ne dâhil edilmesi, sonuçta Alt Komisyon tarafından benimsenmemiş veya daha fazla takip edilmemiştir.
1990	Vietnam, ekokırımı iç hukukuna dâhil eden ilk ülke oldu.
1991	Uluslararası Hukuk Komisyonu, İnsanlığın Barışına ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanun Tasarısı'na "çevreye kasıtlı ve ciddi zarar verme" başlıklı 26. maddeyi dâhil etti ⁴⁰ .
1996	UHK, Taslak Kanun'un 26. Maddesi uyarınca bağımsız çevre katliamı suçunu reddetti ⁴¹ .
1990'lar	Birçok ülke (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan vs.) çevre katliamı (ekokırım) suçunu iç hukukuna dâhil etmiştir.
2000'ler	Ukrayna, Moldova ve Ermenistan gibi ülkeler çevre katliamı (ekokırım) suçunu iç hukuklarına dâhil etmiştir.
2013	UCM Savcısı, Ön İncelemelere İlişkin Politika Belgesi kapsamında Roma Statüsü'nde yer alan suçların ciddiyetini değerlendirirken çevreye verilen zararı dikkate almıştır ⁴² .
2016	UCM Savcısı, Dava Seçimi ve Önceliklendirmeye İlişkin Politika Belgesi kapsamında çevrenin tahrip edilmesi yoluyla işlenen veya bununla sonuçlanan suçların kovuşturulmasına özel önem vereceğini açıklamıştır ⁴³ .
2019	Vanuatu ve Maldivler, UCM Taraf Devletler Asamblesi'nin 18. Toplantısında Roma Tüzüğü'ne 'çevre katliamı' suçunun eklenmesinin değerlendirilmesi çağrısında bulundu.
2020	Belçika, UCM Taraf Devletler Asamblesi'nin 19. Toplantısında Roma Tüzüğü'ne 'çevre katliamı' suçunun eklenmesinin değerlendirilmesi çağrısında bulundu.
2021	Ekokırımı Durdur Vakfı tarafından düzenlenen Bağımsız Uzmanlar Paneli tarafından, Çevre katliamının Yasal Tanımı için tamamlanan, bir 'çevre katliamı' suçunu da içerecek şekilde Roma Tüzüğü'nde değişiklik taslağı önerilmiştir ⁴⁴ .

⁴⁰ UHK, İnsanlığın Barışına ve Güvenliğine Karşı Suçlar Kanun Tasarısı'nda "çevreye kasıtlı ve ağır zarar verme" başlıklı 26. maddeye yer vermiştir. Taslak sözleşme 26. maddede: "Doğal çevreye yaygın, uzun vadeli ve ağır zarar verilmesine kasten sebep olan veya buna yol açılmasını emreden kişi, bu kanaate varılması halinde cezalandırılacaktır" ifade edilmektedir. "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

⁴¹ UHK Taslak Kanunu dört suçta indirgenmiştir (şu anda Roma Statüsü'nde bulunan dört suç: saldırı, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları). Dönemin UHK Başkanı Ahmed Mahiou tek taraflı olarak çevre suçlarının ayrı bir hüküm olarak taslak sözleşmede yer alamayacağına, dolayısıyla kaldırılmasına karar vermiştir. Bu suç tanımının taslak sözleşmeden hariç tutulmasıyla birlikte, çevresel zararın 'savaş suçları' kapsamına mı yoksa 'insanlığa karşı suçlar' kapsamına mı dâhil edileceğine dair müzakereler başlamıştır. Sonuç olarak Komisyon'dan çıkan karar, çevreye verilen zarar ya da zararların yalnızca savaş suçları kapsamına alınması yönünde olmuştur. "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

⁴² UCM Savcısı, 2013 yılında Ön İncelemelere ilişkin bir Politika Belgesi yayınlamıştır. Bu belgede, bir suçun etkisinin ciddiyetinin değerlendirilmesinde faktörler olduğu belirtilmekte ve bu durum şöyle ifade edilmektedir: "Suçların etkisi, sonradan aşılabilir terör veya etkilenen topluluklara verilen sosyal, ekonomik ve **çevresel zarar**, mağdurların katıldığı acılar ve artan savunmasızlıkları ışığında değerlendirilebilir;" (paragraf 65). "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

⁴³ UCM Savcısı, 2016 yılında Dava Seçimi ve Önceliklendirmeye ilişkin bir Politika Belgesi yayınlamıştır. Bu belgede, bir suçun etkisinin ciddiyetinin değerlendirilmesinde bir ve ya daha fazla faktörün olduğunu belirtmekte ve şöyle devam etmektedir: "Suçların etkisi, sonradan aşılabilir terör veya etkilenen topluluklara verilen sosyal, ekonomik ve **çevresel zarar**. Bu bağlamda, Ofis, çevrenin tahrip edilmesi, doğal kaynakların yasa dışı kullanılması veya toprağın yasa dışı gaspı yoluyla işlenen veya bunlarla sonuçlanan Roma Tüzüğü suçlarının kovuşturulmasına özel önem verecektir" (paragraf 41). "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

⁴⁴ Ekokırım'ın yasal tanımı için Ekokırımı Durdur Vakfı (Stop Ecocide Foundation) tarafından bir araya getirilen Bağımsız Uzman Paneli tarafından tamamlanan, 'ekolojik kırım (ekokırım)' suçunu da içerecek şekilde Roma Tüzüğü'nde değişiklik önerisinde bulunulmuştur "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

B. Ekokırım kavramı ve tanımlama sorunu

Ekokırım suçu 2010 yılının Nisan ayında Birleşik Krallık vatandaşı hukukçu Polly Higgins tarafından BM Hukuk Komisyonu'na bir tasarı olarak sunulmuştur. Higgins bu önerisinde ekokırım suçunun Roma Statüsü'nün kabul ettiği dört uluslararası suça (soykırım, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçu) ek olarak beşinci bir uluslararası suç olarak eklenmesini ve Roma Statüsü'nün bu anlamda genişletilmesini teklif etmiştir. Böylece Roma Statüsü'ne çevre katliamı (ekokırım) suçu eklenirse, çevre katliamı davalarına Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından bakılabilecekti. Higgins, sunduğu tasarı metninde ekokırım suçunu "belirli bir bölgenin ekosisteminin, ister insan eliyle ister başka yapay nedenlerle, o bölgede yaşayan canlıların barışçıl ve bütüncül bir şekilde yaşamalarını ciddi şekilde etkileyecek, kapsamlı bir şekilde yok edilmelerine, hasar görmelerine veya ortadan kaldırılmalarına sebep olacak fiiller" olarak tanımlamıştır⁴⁵.

Higgins daha sonra bu ekokırım tanımını geliştirerek iklim, kültür ve ekoloji boyutlarını eklemiştir. İki boyutlu bir tanım geliştiren yazar ekokırım suçunu;

1. Barış veya çatışma zamanlarında devlet, şirket veya herhangi bir kuruluşun sebep olduğu, bölge sakinlerinin barışçıl ve bütüncül bir şekilde hayatlarını devam ettirmelerine ciddi şekilde zarar veren ya da zarar verme ihtimalinin bulunduğu çeşitli faaliyetler sırasında meydana gelen zararlar, ihmaller, ekolojik, iklimsel veya kültürel kayıplar, bölgede hasara veya yıkıma neden olan fiiller veya buna katkıda bulunması;

2. Devlet, şirket veya kuruluşların eylemlerinin "ciddi" olarak nitelendirilebilmesi için meydana getirdikleri etkinin devam ederek yayılma potansiyelinin bulunması, uzun vadede etkili olması ve şiddetli sonuçlarının bulunması gerekmektedir⁴⁶.

Çevre katliamı suçu barış veya çatışma zamanı fark etmeksizin devlet, şirket veya herhangi bir kuruluşu temsil eden gerçek bir kişiye isnat edilebilecektir⁴⁷. Bu suç bireylere isnat edilebilirken devletlerin tüzel kişiliklerine karşı söz konusu olmayacaktır. Örneğin bu suç kapsamında bir atık fabrikası müdürü veya bir petrol şirketi CEO'su ya da hakkında çevreye zarar veren politikalar ile ilgili yolsuzluk iddiaları bulunan devlet başkanları da kovuşturmayaya tabi olabileceklerdir⁴⁸.

Ekokırım suçunun işlenip işlenmediğini belirlemede en zor kısım failin ilgili eylemleri (çevrenin ağır zarar görmesine sebep olan fiiller) işleminde özel kastın gözetilip gözetilmediğinin belirlenmesidir. Ancak Higgins'e göre UCM'nin diğer temel suçlarda gerektirdiği özel kastın bulunması şartı ekokırım suçu için geçerli değildir. Yani UCM statüsünde yer alan savaş suçları, soykırım, insanlığa karşı suçlar ve saldırı suçunda gerekli olan özel kast şartı ekokırım suçu için zorunlu olmayacaktır. Ekokırım kapsamında işlenen suçlar genellikle özel bir kast olmaksızın endüstriyel kazalardan kaynaklanmaktadır⁴⁹.

Ekokırım suçunun taslak tanımı, "ister insan eliyle ister başka bir neden ile olsun" ekolojik hasarı içerir; bu, ekokırımın aynı zamanda kasırgalar, volkanik patlamalar vb. doğal afetleri de içerdiğini gösterir. Higgins ekokırım suçunu ikiye ayırır: daha çok insan eli ile meydana gelen öngörülebilir ekokırım suçları; doğal afetlerin meydana getirdiği öngörülemeyen ekokırım suçları. Bununla birlikte, modern çevre kısımları yasaları, insan eylemleri veya ihmallerinden kaynaklanan zararları önlemeyi hedefler.

⁴⁵ Polly Higgins, *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide* (Shepard-Walwyn (IPG), 2016).

⁴⁶ International Law Commission, *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts* (Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts), *Article 2* (2001).

⁴⁷ International Law Commission, *Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*.

⁴⁸ Higgins, *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide*.

⁴⁹ Higgins, *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide*.

Ekokırım suçu, “bölgede yaşayan canlı/cansızlara geniş çapta zarar veren, onları yok eden, insan ve/veya diğer canlı yaşam kaybına neden olan” bir eylemi içerir⁵⁰.

Ancak bu noktada Higgins’in önerdiği ekokırım tanımı bazı çevrelerce eleştirilmiştir. Eleştirilerin ortak noktası ilgili tanımın hukuki uygulanabilirlikten uzak ve kapsamının net bir şekilde belirgin olmaması yönündedir. Higgins’in suç tanımında suçun kapsamını hem insan kaynaklı felaketleri hem de doğa (tabiat) kaynaklı çevresel zararları içerecek şekilde tanımlaması, ilgili suç tanımının hukuki anlamda belirsizliklere yol açabileceği ifade edilmiştir⁵¹. Ayrıca Higgins, ekokırımı "mutlak sorumluluk" esasına dayandırarak, failin niyetinden bağımsız olarak çevresel zararın meydana gelmesi durumunda suçun oluşacağını öne sürmüştür. Bu yaklaşım, ceza hukukunun temel ilkelerinden olan "kusur" ilkesine aykırı bulunmuş ve eleştirilmiştir⁵². Higgins’in ekokırım suçuna yönelik yaptığı tanımın mevcut ulusal ve uluslararası çevre hukuku ile nasıl entegre edileceği hususunda da belirsizlikler vardır. Ayrıca, bazı ülkelerde çevresel zararların cezai yaptırımlarla değil, idari veya sivil yaptırımlarla düzenlenmesi, ekokırımın cezai bir suç olarak tanımlanmasının uygulanabilirliğini sorgulatmaktadır. Diğer taraftan UCM kapsamında bazı suçların yargılanabilir olabilmesi için “özel kast (dolus specialis) unsurunun bulunması gereklidir. Ancak ekokırım suçunun failinin belirlenmesinde suçun psikolojik ögesi olan özel kastın net bir şekilde tespit edilmesi her zaman mümkün olamamaktadır.

Ekokırım, yaygın çevresel yıkımla bağlantılı olarak yasal bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Örneğin; Kanada'da Boreal ormanlarını tahrip edip katran kumlarından petrol çıkarılması⁵³, Finlandiya'da zehirli metallerin birkaç kez sızdığı Tal Vivaara taş ocağında metal madenciliği; ve atık maddelerin çevreye ve sulara karışması⁵⁴, ABD'de Appalachian dağlarında patlayıcılarla dağ sırtlarının kaldırılarak yüzey kömürü çıkarılması sonucu çevrenin yenilenemez hale gelmesi⁵⁵, Nijer Deltası'nda petrol çıkarılması sonucu mangrov plantasyonlarının yok edilmesi⁵⁶, Ekvador'da ormanların tahrip edilmesi⁵⁷, Amazon, Borneo vb. bölgelerdeki yaygın ve pervasız ormansızlaşma faaliyetleri ekokırım suçunun yakın zamandaki örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁸.

Higgins tarafından önerilen ekokırım yasa modeline göre, "sakinler", "aşağıdakilerden bir veya daha fazlasından oluşan bir bölgenin yerli sakinlerini ve/veya yerleşik topluluklarını içerir: (i) insanlar, (ii) hayvanlar, balıklar, kuşlar veya böcekler, (iii) bitki türleri, (iv) diğer canlı organizmalar. Dolayısıyla, çevre kısıyımı sadece insan yaşamına değil, tüm yaşam formlarına karşı işlenen bir suçtur⁵⁹. Ekokırım suçunun bu bağlamda tüm ekolojik denge ile alakadar olduğu, yaşam döngüsü ile yakından ilişkili olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Higgins’in tanımının ekosentrik olduğu ancak Roma statüsünün antroposentrik bir yaklaşım izlediği görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere Higgins’in ekosentrik yaklaşımında temel sorun alanı özel kastın ispatı ve mağdurun belirlenmesindeki çeşitli zorluklardır. Çevre kısıyımı suçunun uluslararası bir mesele olarak kabul edilmesi, iklim, ekoloji ve kültür boyutlarının da olduğu ortak bir ekokırım suçu tanımının uluslararası toplum tarafından kabul

⁵⁰ Polly Higgins, *Earth Is Our Business: Changing The Rules of the Game* (Shepherd-Walwyn, 2012).

⁵¹ Eoin Jackson, “Analysing the Conclusions of the Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide – The Pragmatic Approach to International Environmental Crime”, UCD Law Review (blog), 15 Temmuz 2021.

⁵² Alexandra M. Hanna, “Killing Our Home: The Case for Creating an International Crime of Ecocide”, (2023), Soc. Just. & Equity LJ, 6, 1.

⁵³ “Tar Sands Threaten World’s Largest Boreal Forest | World Resources Institute” (Erişim 21 Temmuz 2024).

⁵⁴ “Talvivaara Mine Environmental Disaster | Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade” (Erişim 21 Temmuz 2024).

⁵⁵ By James Bruggers, “Mountaintop Mining Is Destroying More Land for Less Coal, Study Finds”, *Inside Climate News* (blog), 26 Temmuz 2018.

⁵⁶ Amarachi Paschaline Onyena - Kabari Sam, “A Review of the Threat of Oil Exploitation to Mangrove Ecosystem: Insights from Niger Delta, Nigeria”, *Global Ecology and Conservation* 22 (01 Haziran 2020), e00961.

⁵⁷ “Oiled Forests – the Case of Ecuador | World Rainforest Movement” (Erişim 21 Temmuz 2024).

⁵⁸ Elbert vd., “Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future”.

⁵⁹ Higgins, *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide*.

edilmesini gerektirir. Kabul edilecek ortak bir suç tanımlaması sayesinde gerekli olan küresel işbirliği ve önleme mekanizmaları da sağlanmış olacaktır.

Higgins'in BM'ye sunduğu teklif, çok daha büyük bir kampanyanın parçası olmuştur. "Çevre Katliamını" uluslararası bir suç haline getirme amacını desteklemek için bir dizi örgüt kurulmuştur. 15 Ekim 2016'da bir sivil toplum örgütü, Lahey'de bir "Uluslararası Monsanto Mahkemesi"* düzenlemiş ve sonunda şirketi 'ekolojik kıyım' (ekokırım) suçundan sorumlu bulmuştur. Bu aktivizmin merkezi İngiltere ve Avrupa olmuştur. 2014 yılında, "Yeryüzünde Ekokırımı Son Ver" grubu, Avrupa Birliği'nin ekokırım karşıtı yasasını desteklemek için Parlamento'ya 170.000 imza sunmuştur. 2017'de Avrupa Yeşiller Partisi, çevre kıyımı suçunun uluslararası bir suç olarak tanınması için bir karar taslağını değerlendirmiş ve Küresel Yeşiller Kongresi, Venezuela'daki ağır madenciliği bir çevre kıyımı olarak kabul eden bir kararı kabul etmiştir. Cambridge Dictionary, 2018 yılında sözlüğüne "ekokırım" kelimesini eklemiş ve "bir bölgenin doğal ortamının yok edilmesi veya çok büyük zarar görmesi" olarak tanımlamıştır. "2018 Yılın Kelimesi" adlı yarışmada yarışan dört aday kelimedenden biri ekokırım olmuştur. Bu gelişmeler ekokırım suçunun tanınırlığı için güçlenmekte olan bir küresel kampanyanın varlığını ispatlamaktadır⁶⁰.

C. Ekokırım suçu ve kavramsallaştırma sorunsalı

Ekosistem sözlük anlamı olarak, "tüm canlı yaşam formlarının cansız çevreleri ile ilişkilerini bir düzen içinde sürdürdükleri biyolojik, kimyasal ve fiziksel sistem" şeklinde tanımlanabilir. Ekolojik denge ise "insan ve canlıların varlık ve bütünlüklerini devam ettirebilmeleri için ihtiyaç duyulan koşulların bütünü" şeklinde ifade edilebilir. Bu her iki tanımdan da ekolojik dengenin öncelikle insanın varlığı ve gelişmesi ile ilgili olduğunu çıkarabiliriz. Konuya bu perspektiften bakıldığında en kritik öneme sahip küresel düzenlemeler olarak 12.07.1946 tarihli Dünya Sağlık Örgütü kurucu antlaşmasını ve 30.03.1946 tarihli Gıda ve Tarım Örgütü kurucu antlaşmasını örnek olarak gösterebiliriz. Ekolojik dengenin insan dışında diğer canlıların varlık ve gelişmelerini devam ettirmelerine yönelik kurallara gelince bu iki çerçevede mümkün olabilmıştır; i) denizdeki canlı kaynakların korunması, ii) karadaki hayvan ve bitki varlığının korunması⁶¹.

Ekokırım suçunun tanımı⁶² yönünde birden fazla tanımlama yapılabilmektedir. "Ekokırım", çevreye ciddi ve yaygın ya da uzun vadeli zarar verme ihtimalinin yüksek olduğunu bilerek işlenen hukuka aykırı ya da kasıtlı fiiller anlamına gelmektedir⁶³. Yapılan tüm farklı tanımlamaların kesişim noktası olacak şekilde ekokırım suçu şu şekilde tanımlanabilir; kapsamlı, geniş ölçekte, büyük zarara ya da etkisi uzun döneme yayılan ağır tahribata sebebiyet vermesinin ihtimal dâhilinde olduğu bilinci ile yapılan, yasadışı veya keyfi olarak işlenen fiillerdir⁶⁴. Burada altı çizilmesi gereken iki nokta vardır. İlki, suçu teşkil eden eylem ya da eylemlerin uzun vadede etki/etkilerinin olacak olmasıdır. Çevreye zarar verecek fiillerin

* 2016 yılında kurulan International Monsanto Tribunal (Uluslararası Monsanto Mahkemesi), uzun yıllardır faaliyet gösteren çok uluslu Monsanto (Bayer) firmasının çevrenin ağır tahribatı yoluyla "ekokırım" suçu işlediğine dair bir sivil yargılamayı içerir. Yargılama 5 yargıçtan oluşan ve kesin bir yaptırım içermeyen bir sivil yargı örneğidir. Mahkeme; çok uluslu bir şirket olan Monsanto'nun dünyanın çeşitli ülkelerinde sebep olduğu çevre tahribatına dikkat çekmek, yerel mahkeme kararlarıyla ortaya atılan savları pekiştirmek ve Monsanto'nun ekokırım suçu işlediği gerekçesiyle firmanın sembolik de olsa yargılanabilmesini sağlamak amacı ile gerçekleştirilmiştir. Mahkeme bu yargılama özelindeki hedeflerini; Monsanto'nun sebep olduğu zararları uluslararası hukuk üzerinden değerlendirmek, zarara sebep olan eylemlerini ekokırım suçu üzerinden değerlendirmek ve ekokırım suçunu da kapsayacak şekilde Roma Statüsü'nde değişikliğe giderek gerçek ve tüzel kişileri yargılamanın mümkün olabilmemesini sağlamak olarak belirtmiştir.

⁶⁰ Greene, "The campaign to make ecocide an international crime".

⁶¹ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk* (Turhan Kitabevi, 2020).

⁶² UCM'nin 2019 yılında gerçekleştirdiği Taraf Devletler Kurulu'nda Pasifik Ada Ülkeleri tarafından gündeme getirilen ekokırım suçu kısa bir zaman dilimi içerisinde uluslararası arenada gittikçe artan şekilde tartışılır hale gelmiştir. Son olarak Haziran 2021'de Stop Ecocide Foundation (Ekokırımı Durdur Vakfı) girişimiyle uluslararası uzmanlardan oluşan bir heyet tarafından ekokırım suçunun tanımı konusunda uzlaşıya varılarak bir metin hazırlanmış ve bu metin İngilizce olarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. İlgili metin için bakınız; "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

⁶³ "Ecocide Law" (21 Temmuz 2024).

⁶⁴ Gürseler, "Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenleştirilmesinde Son Adım".

kısa vadede etki ve sonuçları hemen belirlenemese de uzun vadede etkilerinin olması suçun işlenmesi için yeterli olacaktır. İkincisi, ekokırım suçunun uzun vadede etkilerinin olacağına bilinci ile işlenmiş olmasıdır. Toprağa, iklime ya da çevreye uzun vadede de olsa etki edeceği bugünkü teknoloji ve teknik ile bilinen eylemlerin işlenmesi ekokırım kapsamında değerlendirilecektir.

Çevre suçunun modife edilmiş hali, bugün yalnızca Roma Statüsü'nün son versiyonunda savaş suçları kapsamında ele alınmıştır. Statü madde 8'de, "*sivillerin arızı olarak can kaybına, yaralanmasına, sivil nesnelere zarar görmesine veya doğal çevreye, hedeflenen askeri amaçların ötesinde zarar vereceği tahmin edilebilen geniş çaplı, uzun süreli ve ağır zarara sebep olan kasıtlı saldırı düzenlemek*"⁶⁵ savaş suçlarından biri olarak tanımlanmıştır. Bu suç yalnızca silahlı çatışmalar esnasında kasıtlı olarak işlenen ve normal şartlar altında meydana gelmesi imkansız olan bir dizi eylemin kümülatif olarak yerine getirilmesini gerektiren fiiller toplamıdır⁶⁶.

Statünün bu sekizinci maddesi "Askeri veya Çevresel Modifikasyon Tekniklerinin Düşmanca Kullanımının Yasaklanması Sözleşmesi"nde yer alan çevreye karşı suçun değiştirilmiş bir versiyonunu temsil eder. Bu sözleşme, barış zamanında işlenen ancak UCM gibi uluslararası bir yargı organı nezdinde kovuşturma imkânı olmayan eylemler için de geçerlidir. Bu nedenle icra edilebilirlik yalnızca sözleşmede öngörülen mekanizma ile bağlantılı değildir. Sözleşmenin bağlayıcılığı, bir sözleşmeci devletin kendi anayasal süreçleri uyarınca, sözleşme hükümlerini ihlal eden herhangi bir faaliyeti yasaklamak ve önlemek için gerekli gördüğü her türlü önlemi alma yükümlülüğüne dayanmaktadır (Sözleşme madde IV). Bu nedenle ulusal yargı mekanizmaları, söz konusu sözleşme hükümlerine uyumu denetlemek için önemli bir role sahiptir. Ancak, BMGK'ne sözleşme kapsamındaki bir yükümlülüğün akit taraflardan biri tarafından ihlal edildiğine ilişkin şikâyette bulunulması halinde uluslararası yargılama bu devlet için de devreye girecektir. BMGK böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde soruşturmasının sonuçları hakkında sözleşmeye taraf devletleri bilgilendirecektir⁶⁷.

Soykırım suçunda olduğu gibi ekokırım suçunda da ilgili suça konu olan eylem ya da fiilin özel kasıt ile yapıp yapılmadığını ispatlamak son derece zordur. Bu zorluğun nedeni, büyük çevresel tahribatların genellikle birkaç yıl içinde kademeli olarak meydana gelmesinin yanı sıra, uluslararası hukukun izin verdiği faaliyetlerin bir sonucu da olabileceği gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Dahası çevresel tahribata neden olan kömür veya diğer fosil kaynaklarının çıkarılması, tarımsal ürünlerin yetiştirilmesinde kimyasalların kullanılması veya insanlığın refahını sağlamak için nükleer yakıt kullanılması gibi fiiller sosyal açıdan faydalı bir amacın gerçekleştirilmesine yönelik de olabilir. Bununla birlikte, geçmişte devletlerin kendi yetki alanlarındaki faaliyetlerle bağlantılı zararlardan kendilerini sorumlu tutma konusunda isteksiz davrandıklarını gösteren pek çok örnek bulunmaktadır. UHK'nın devletlerin uluslararası hukuka aykırı fiillerinden kaynaklanan zararlara (sınır ötesi zarar nedeniyle genellikle çevreyi olumsuz etkileyen fiiller) ilişkin devlet sorumluluğunun kodifikasyonu sürecindeki olağanüstü çabasına rağmen devletler bu alanlarda bağlayıcı sözleşmelerin kabul edilmesinde isteksiz davranmışlardır. Konu ile ilgili istisna oluşturan tek sözleşme "Uzay Cisimlerinin Neden Olduğu Zararların Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Sözleşme"⁶⁸. Bu istisnanın arkasındaki sebep de sözü edilen uzay faaliyetlerinin çoğunlukla devletler tarafından değil de özel girişimciler tarafından yürütülmesi olabilir. Devletler elde edilen kazancın özel şirketlere ait olduğu uzay faaliyetlerinin sonucu

⁶⁵ United Nations, "Rome Statute of the International Criminal Court".

⁶⁶ Elbert vd., "Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future".

⁶⁷ Elbert vd., "Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future".

⁶⁸ Uzay Cisimlerinin Neden Olduğu Zararların Uluslararası Sorumluluğuna İlişkin Sözleşme (kısaca Sorumluluk Sözleşmesi), 1963'ten 1972'ye kadar UHK alt komitesi tarafından ele alınmış ve müzakere edilmiştir. Genel Kurul'da 1971 yılında anlaşmaya varılmış ve 2777 (XXVI) sayılı karar ile Sözleşme Eylül 1972'de yürürlüğe girmiştir. Dış Uzay Antlaşmasının 7. maddesini detaylandıran Sorumluluk Sözleşmesi, uzay aracı fırlatan bir devletin uzay cisimlerinin Dünya yüzeyinde veya hava taşıtlarında neden olduğu zararlar için tazminat ödemekle mutlak olarak yükümlü olacağını ve uzaydaki hatalarından kaynaklanan zararlardan sorumlu olacağını öngörmektedir. Sözleşme ayrıca tazminat taleplerinin çözüme kavuşturulması için usuller de öngörmektedir "Liability Convention" (Erişim 25 Temmuz 2024).

olarak meydana gelen zararlardan kendilerini sorumlu tutmak istemezler. Bununla birlikte, şu anda bu tür faaliyetlerin devlet desteğiyle veya hükümet yetkililerinin mali katkısıyla gerçekleştirilmesi sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Bu nedenle, ekokırım suçunda niyet, yalnızca çevreye zarar verme ile ilgili değildir. Burada kastedilen niyet, çevreye zarar verilmesi halinde ekonomik bir kazanç elde edilebileceği önceden bilinen durumları da kapsamaktadır⁶⁹.

Ekokırım üçüncü nesil hakların⁷⁰ kabulü ve Batılı ülkeler tarafından desteklenen değerlerle (yaşama ve bireysel özgürlüklere saygı, kişinin eylemlerinden sorumlu olması ve koruma) Doğu ve Güney ile ilişkilendirilen değerlerin (uyumun ve topluluğun önemi, görev ve gelişmiş yaşam standartları) arasında köprü kurulması için bir katalizör görevi görebilir⁷¹.

Sonuç olarak ekokırım suçunun uluslararası hukuk açısından bir suç olarak kabul edilmesi ve iklim değişikliği ile mücadele sürecinde katalizör görevi görebilmesi Roma Statüsünde yapılacak değişiklik ya da değişikliklere bağlıdır. Yeni bir suç tanımının yapılması, sözü edilen suç tanımına uygun bir eylem ya da fiilin oluşması durumunda bu fiil ve eylemi cezalandırabilecek caydırıcı bir yaptırım mekanizmasının bulunmasını gerektirir. Şimdiye kadar yapılan ekokırım tanımlamalarının hepsinde ortak vurgu çevrenin geri dönüşü olmayan yıkımlara karşı korunması ve insan kaynaklı tehditler başta olmak üzere çeşitli doğal ve yapay risk unsurlarının azaltılması vurgusu olmuştur. Bununla birlikte, ekokırım suçunun tanımını formüle ederken olası tüm çevresel yıkım biçimlerini içerecek bir tanımlamanın yapılmasını beklemek doğru bir yaklaşım olmayacaktır.

II. Avrupa Birliği'nin Ekokırım Suçunun Tanınması Yönündeki Çalışmaları

İklim değişikliği tüm gezegeni etkilediği gibi Avrupa ülkelerini de olumsuz yönde etkilemektedir. AB, dünyanın ilk iklim nötr kıtası olmak için Avrupa Yeşil Mutabakatı⁷² ile günümüz ve gelecekteki iklim hedeflerini belirlemiştir. AB, Avrupa Yeşil Mutabakat hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik eylemlerini sekiz alana (iklim, çevre ve okyanuslar, enerji, ulaşım, tarım, finans ve bölgesel kalkınma, sanayi, araştırma ve yenilik) ayırmıştır. Bu alanlardaki girişimler yavaş yavaş yasalasmakta ise de konu hakkında yapılacak daha çok şey olduğu da aşikârdır. Avrupa Yeşil Mutabakatı çevre kırımını bir suç olarak kapsamına almasa da, AB, çevre kırımını (ekokırım suçunu) Roma Statüsü kapsamında uluslararası bir suç olarak tanımaya yönelik uluslararası çabaları desteklediğini dile getirmiştir. Aralık 2021'de Avrupa Komisyonu Avrupa Yeşil Mutabakatının hedeflerini takiben, çevrenin korunmasını desteklemek amacıyla 2008 tarihli Çevre Suçları Yönergesinin yerini alan, çevrenin ceza hukuku yoluyla korunmasına ilişkin, çevre suçları için cezai suçlar ve ilgili yaptırımlar içeren bir yönerge yayınlamıştır. Yönerge, çevre suçunu işleyen failler için öngörülen düşük yaptırım seviyelerini, yetkili merciler arasındaki işbirliği eksikliğini, önemli uygulama boşluklarını vb. eksiklikleri ortadan kaldırma ve Avrupa Yeşil Mutabakatının iklim krizi, çevresel bozulma, kirlilik ve doğanın bozulması gibi hedeflerini ele almıştır. Bu yönerge, her üye devlet tarafından benimsenecek asgari standartlar belirlemekte, daha sıkı kurallar ve yaptırımlar uygulamayı önemsemektedir⁷³.

⁶⁹ Gürseler, "Ukrayna Krizi Ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenleştirilmesinde Son Adım".

⁷⁰ Üç kuşak haklar kavramı ile Karel Vašák (1977) insan haklarını en yaygın kullanılan şekilde sınıflandırmıştır. Birinci kuşak haklar negatif haklarla ilgilenip medeni ve siyasi özgürlükleri kapsar. Sosyalist gelenekten gelen ikinci kuşak haklar, pozitif haklarla ilgilenir ve sosyal, ekonomik ve kültürel hakları içerir. Vašák üçüncü nesil insan haklarını "dayanışma hakları" olarak adlandırmıştır; bu haklar bireylerin yanı sıra devletlerin ve diğer siyasi birimlerin toplu eylemini gerektiren haklardır. Detaylı bilgi için bkz: Melek Saral, "İnsan Hakları Normları ve İnsan Hakları Hiyerarşisi", *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2021), 464-482.

⁷¹ Mark Allan Gray, "The International Crime of Ecocide", *California Western International Law Journal* 26/2 (1996), 52-53.

⁷² AB'nin, Paris İklim Anlaşmasının gerektirdiği yeşil dönüşüm sürecine yönelik yol haritası Avrupa Yeşil Mutabakatı (AYM) ile ortaya konmuştur. 11 Aralık 2019 tarihinde, Avrupa Komisyonu Başkanı Ursula Von Der Leyen tarafından açıklanan AYM, Avrupa'yı 2050 yılına kadar sera gazı emisyonlarının net olarak sıfırlandığı dünyanın ilk iklim-nötr kıtası haline getirmeyi hedefleyen AB'nin yeni büyüme stratejisidir. "Avrupa Yeşil Mutabakatı" (Erişim 25 Temmuz 2024).

⁷³ Gürseler, "Ukrayna Krizi Ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenleştirilmesinde Son Adım".

Diğer taraftan Avrupa Konseyi 1998 yılında Strasbourg'da "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Sözleşmesi"ni kabul etmiştir. Avrupa Konseyi bu düzenleme ile çevrenin korunmasında ceza hukukunun ilkelerini ön plana çıkartmak istemiş ve konunun önemini perçinlemiştir. Çevrenin korunmasını amaç edinen yeni düzenlemelerden biri olan ilgili sözleşmeyi henüz sınırlı sayıda devlet imzalayıp onaylamıştır. Ukrayna 24 Ocak 2006 yılında bu sözleşmeyi imzalamıştır. Rusya, Ukrayna'ya yönelik başlatmış olduğu askeri girişimden dolayı Mart 2022'de Avrupa Konseyi üyeliğinden çekildiğini bildirmiştir. Rusya'nın bu silahlı saldırısında çevre ve ekosisteme ciddi zararlar⁷⁴ verdiği uzman kişiler tarafından dile getirilmiş ve bu zararın 1998 Çevrenin Ceza Hukuku ile Korunması Sözleşmesi bağlamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Her ne kadar Rusya Avrupa Konseyi'ne artık üye değilse de Avrupa Konseyi'nin bu doğrultuda bir inceleme başlatması, Konseyin halen bir üyesi olan Ukrayna'nın çabaları ve Konseyin diğer üyelerinin talebi ile savaş esnasında işlenen çevre suçları ve ekokırım örnek teşkil edebilecek eylem ve fiillerin değerlendirilmesi kritik bir öneme sahiptir⁷⁵.

Avrupa Konseyi, Komisyon ve Parlamento arasında Aralık 2021'te başlayan ve aylarca süren müzakerelerin ("üçlü görüşmeler") ardından ortaya çıkan nihai metinde, diğer hususlar saklı kalmak şartıyla, "ekokırım ile kıyaslanabilecek durumlar" da dâhil olmak üzere ağır çevresel zararların önlenmesi ve cezalandırılmasını amaçlayan bir "nitelikli suç" tanımının oluşturulması öngörülmüştür. Böylece AB, çevreye karşı işlenen ağır ve ciddi suçların cezalandırılmasını amaçlayan yeni bir suç tanımının AB hukukunda ve üyelerin anayasalarında yer almasını kabul etmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun önerdiği metin Mart 2023'te Hukuk İşleri Komitesi'nde oybirliğiyle kabul edilmiştir. Metinde 'üye devletler, doğal çevreye ve ekosisteme ciddi, yaygın, uzun vadeli veya geri döndürülemez zarara yol açan her türlü davranışın bir suç olarak ele alınmasını ve üye devletlerin bu suçları hukuk sistemlerine uygun olarak yaptırıma tabi tutulacak şekilde düzenlemeleri' şeklinde bir öneride bulunmuştur⁷⁶.

Kabul edilen bu yönerge metninde listelenen kasıtlı davranışlara ilişkin cezai suçlar aşağıdaki fiilleri kapsamaktadır: yaygın kirlilik, çevre üzerinde ciddi etkileri olan endüstriyel kazalar veya büyük ölçekli orman yangınları gibi yıkıcı sonuçlar doğuran tüm eylemler. Bu tür suçların, önemli büyüklükte, çevresel değere sahip bir ekosistemin, koruma altındaki bir alan içerisindeki bir habitatın yok olmasına veya geri dönüşü olmayan, uzun süreli, yaygın ve önemli hasara neden olması, hava, toprak veya su kalitesinde geri dönüşü olmayan veya uzun süreli yaygın ve önemli hasara neden olması halinde, bu tür yıkıcı sonuçlara yol açan bu tür suçlar nitelikli cezai suç teşkil edecek ve sonuç olarak, bu yönergede tanımlanan diğer cezai suçlar için geçerli olanlardan daha ağır cezalarla cezalandırılacaktır. Bu nitelikli cezai suçlar, hâlihazırda bazı üye devletlerin yasalarında yer alan ve uluslararası platformlarda tartışılmakta olan 'ekokırım' ile karşılaştırılabilir davranışları kapsayabilir⁷⁷.

Avrupa Parlamentosu dünyada İnsan Hakları ve Demokrasi yılı olarak kabul edilen 2019 yılında, 2030 yılı için açıkladığı AB Biyoçeşitlilik Stratejisinde üye devletleri ekokırımın Roma statüsü kapsamında uluslararası bir suç olarak tanımları yönünde teşvik etmiştir⁷⁸. Bunun yanında Avrupa Komisyonu

⁷⁴ Ukrayna-Rusya savaşında yakın zamanda Ukrayna'da yer alan *Kahovka* Barajı'nın saldırıya uğraması ve tahrip olmasıyla çok ciddi bir çevresel tahribat oluşmuş ve bölgedeki ekosistem gerçekleşen saldırı sonucu oluşan tahribattan dolayı ağır zarar görmüştür. Hatta oluşan tahribat, yaşanan saldırının bir ekokırım suç kategorisi içine alınmasını destekleyecek boyutta gerçekleşmiştir. Detaylı bilgi için bkz: Bozkurt, "Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler".

⁷⁵ Bozkurt, "Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler".

⁷⁶ "AGREEMENT REACHED! EU to Criminalise Severe Environmental Harms 'Comparable to Ecocide'", *Stop Ecocide International* (Erişim 01 Mart 2025); nihai resmi yönerge metni için bkz: "The Council of the European Union", *Consilium* (Erişim 25 Temmuz 2024).

⁷⁷ "Directive (eu) 2024/... of the European Parliament and of the Council of ... on the Protection of the Environment Through Criminal Law and Replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC Parag. (21)", <https://data.consilium.europa.eu/> (25 Temmuz 2024).

⁷⁸ "Human Rights and Democracy in the World and the EU's Policy on the Matter – Annual Report 2019 - Wednesday, 20 January 2021" (25 Temmuz 2024). and "EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing Nature Back into Our Lives - Wednesday, 9 June 2021" (25 Temmuz 2024).

Çevresel Suçlar Yönergesinin⁷⁹ revizyonuna ilişkin önerisinde, ekokırımın, kanun koyucu hükümler düzeyinde olmasa da ciddi bir faktör olarak bahsetmiştir. Bu bağlamda Fransa “İklim ve Dayanıklılık Kanunu”nu kabul etmiş, Belçika da ekokırım suçunu bir Ceza Kanunu teklifine dâhil edilmiştir. Bu minvalde ekokırımın suç sayılması, Kasım 2019’da Vatikan’da Katolik Kilisesi’nin öğretilerine ‘ekolojiye karşı işlenen günahların’ eklenmesini öneren, Uluslararası Ceza Hukuku Derneği’ne hitap eden Papa Francis’ten, ‘ekokırımın’ uluslararası düzeyde barışa karşı işlenen suçların beşinci kategorisi olması gerektiğini söyleyen BM Genel Sekreteri Antonio Guterres’e kadar çok çeşitli çevrelerde artan bir destek bulmuştur⁸⁰.

AB, üye devletlerin çevreyi korumasını sağlayacak – mümkünse zorunlu kılacak- tutarlı bir rejim getirmeye çalışmaktadır. Görüldüğü üzere Avrupa Komisyonu Çevre Suçları Yönergesinin revizyonuna ilişkin teklifinde, ciddi çevre suçlarının sıralandığı bir metinde ekokırım terimini kullanmaktadır. Yönergenin temel amaçlarından biri de özellikle şirketlerin çevreye karşı işlenen suçlarını önlemektir⁸¹.

Diğer taraftan AB üyesi ülkelerin ulusal mevzuatlarına dayanan faaliyetlerine baktığımızda çoğunlukla iklim değişikliğinin olumsuz etkileriyle mücadelede güçlü bir araç bulunduğu dair bir kanıt bulunmamaktadır. Konu hakkında 29 Nisan 2021’de Almanya Anayasa Mahkemesi, 2030’dan önce sera gazı emisyonlarının azaltılmasına ilişkin Almanya İklim Kanunu’nun genç nesillerin temel haklarını ihlal ettiğini açıklamıştır. (Bazı vatandaşlar Alman hükümetine karşı bu konuda dava sürecini başlatmışlardır bile). Bu olay, iklim davalarının hükümetlerin acil iklim durumuyla başa çıkma politikalarını giderek daha fazla etkileyeceğini doğrulamaktadır. Olumlu bir örnek olarak da Fransa’da, “İklim ve Dayanıklılık Yasası” ile sağlık, bitki örtüsü, fauna, hava, toprak veya su kalitesine ciddi ve kalıcı zarar verenlere 10 yıla kadar hapis cezası verilebilmektedir. Bu yasa, Fransız Ekokırım kanunu olarak anılmaktadır. Bu örnekler devletlerin tek başlarına kendi yasama alanlarında atacakları adımların, uluslararası platformda bir araya gelmiş devletlerin tutarsız adımlarından daha etkili ve hızlı olabileceğini teyit etmektedir⁸².

III. Ekokırım Suçunun Anlaşılmasında Önemli Olabilecek Bazı Davalar

Mutlak egemenlik anlayışında devletler ülke toprakları içerisinde yer alan doğal kaynaklar üzerinde sınırsız egemenlik hakkına sahiptir. Bu anlayış ile devletler uzun süre doğal kaynaklarını kendi ulusal menfaatleri doğrultusunda gelişigüzel kullanmış ve bu kaynaklarını bilinçsizce tüketilerek çevreye ciddi zarar vermişlerdir⁸³. Devletlerin kendi ülke toprakları içerisinde gerçekleştirdiği bazı faaliyetlerin sınır aşan etkilere sebep olduğu ve hatta bazı devletlerde maddi zarar meydana getirdiği bilinmektedir⁸⁴.

Çevre ve çevresel sorunların uluslararası hukukta yer edinmesi ve gelişimi, uluslararası toplumun üç konuda yaşadığı anlayış değişikliği sonucu meydana gelmiştir; i) uluslararası sorumluluk meselesinde, ii) yerel ve bölgesel sınırları aşan uluslararası alanların rejimlerine yönelik düzenlemeler meselesinde, iii) devletin kendi egemenlik sınırları içerisinde yer alan çevrenin diğer devletlerin sınırları içerisinde yer alan çevre ile ilişkili olduğunu anlama konusunda⁸⁵.

Geleneksel uluslararası hukuk anlayışına göre bir devlet kendi ülke toprakları üzerinde tam ve münhasır egemenlik yetkisine sahip olduğu için bu topraklar üzerinde yürütülen faaliyetler sebebi ile başka devletlerin hasara uğraması halinde devletin uluslararası sorumluluğu sadece açık bir kusuru varsa söz konusu olabilir. Bu anlayış yerini 20. yüzyıl itibari ile uluslararası hukukta yer edinmeye başlanan ve

⁷⁹ Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment Through Criminal Law and Replacing Directive 2008/99/Ec (Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment Through Criminal Law and Replacing Directive 2008/99/Ec), (2021).

⁸⁰ European Law Institute (ELI), *ELI Report on Ecocide, Model Rules for an EU Directive and a Council Decision*.

⁸¹ European Law Institute (ELI), *ELI Report on Ecocide, Model Rules for an EU Directive and a Council Decision*.

⁸² Gürseler, “Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenleştirilmesinde Son Adım”.

⁸³ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*.

⁸⁴ Yücel Acer - İbrahim Kaya, *Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı, İngilizce Özetli* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019).

⁸⁵ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*.

“risk kuramı” olarak da ifade edilen, açık ve şeffaf olarak bir kusur olmasa dahi bir devlet faaliyeti sebebi ile bir başka devlete zarar veriyorsa bu devletin uluslararası sorumluluğu vardır anlayışına bırakmıştır. Bu yeni anlayışın pratikteki ilk misali Trail Smelter Davası⁸⁶’nda hükmedilen hakemlik kararları olmuştur⁸⁷. Bu örnekte Kanada ülkesinin ABD sınırına yakın bir bölgesinde faaliyet gösteren bir fabrikanın atmosferi kirleterek ABD ülkesinde oluşturduğu zarardan dolayı Kanada ülkesinin uluslararası sorumluluğunun doğduğuna karar verilmiştir. Böylece ilk kez uluslararası hukukta bir devletin kendi ülke topraklarından faydalanırken diğer devletlere zarar vermemesi kural olarak kabul edilmiştir. Çevrenin korunması ile ilgili devletlerin sorumlulukları hakkındaki diğer önemli bir mahkeme kararı Lanoux Gölü Davası⁸⁸’daki hakemlik kararıdır. Mahkeme bir devletin ülkesi sınırları içerisine giren suların komşu olduğu devlet tarafından kirletilmesi söz konusu olduğunda, buna neden olan devletin uluslararası sorumluluğunun ortaya çıkacağı fikrini kural olarak kabul etmiştir⁸⁹.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD) Korfu Kanalı davası⁹⁰’nda da tüm devletlerin “topraklarını diğer devletlerin haklarına zarar verecek şekilde kullanmaması gerektiğini” vurgulayarak devletlerin çevrenin korunması ile ilgili sorumluluk taşıdığını pekiştirmiştir. UAD bunun yanında, 1974 yılında Pasifik’teki nükleer denemeler nedeni ile Fransa ve Avustralya arasında patlak veren kriz⁹¹ sonucunda da “devletlerin saygı gösterme yükümlülüklerine dikkat etmesi” ve “çevrenin tüm bileşenleri ile korunması” şartı ile nükleer faaliyetlerin yürütüleceğine hükmetmiştir. Benzer bir dava aynı zamanda Fransa ve Yeni Zelanda⁹² arasında da yaşanmıştır. Bunların yanında UAD, BM Genel Kurulu’na “Nükleer Silah Tehdidinin veya Kullanımının Yasallığı Konusunda” verdiği istişare görüşü⁹³’nde, de devletlerin kendi egemenlik sınırları içerisindeki faaliyetlerinde çevrelerine saygı duyma konusunda genel yükümlülüklerinin devam ettiğini hükme bağlamıştır⁹⁴.

Bir devletin savaş veya iç çatışma sırasında çevreye ağır zarar verdiği, uluslararası teamül hukukuna aykırı hareket ettiği ve bu nedenle sorumlu tutulabilmesi için çevrenin çatışma veya savaş olmadan keyfi olarak hasara uğratıldığı ispatlanmalıdır. Ancak bu ispatlama süreci her zaman kolay olmamaktadır. Bu konuda yani çevrenin korunmasına ilişkin bir devletin uluslararası sorumluluğunun doğduğunu gösteren uygulamadaki ilk ve tek uluslararası belge Körfez Savaşı sırasında Irak’ın çevreye verdiği ağır hasarı kabul eden ve Irak’ı sorumlu bulan BMGK’nın 3 Nisan 1991 tarihli 587 (1991) sayılı kararıdır⁹⁵.

Devletlerin çevrenin korunması konusunda sorumluluk sahibi olduğu bazı uluslararası belgelerde de yer almıştır. Örneğin 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin (BMDHS) 192. maddesinde

⁸⁶ (United Nations), Trail Smelter Case (United States, Canada) (Trail Smelter Case (United States, Canada)) (International Court of Justice 16 Nisan 1938).

⁸⁷ Bu davada önemli bir bulgu da devletlerin iklim değişikliği kaynaklı sorunlardan dolayı sorumluluklarının varlığının kabul edilmesi ve soruna yol açan devletlerin ortak (birleşik) fiillerinin devam ettiği sürece sorumluluklarının da devam ettiği görüşüdür. Konu hakkında Özkerim Güner şöyle ifade etmektedir; “birden fazla davranışın bir araya gelmesiyle oluşan uluslararası hukuka aykırı eylemde, devletin eylemi, uluslararası hukuka aykırı eyleme katkıda bulunuyorsa, devlet bu eyleminden sorumludur. İklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyon oranlarının yayılması birleşik harekettir, her devletin tarihsel olarak Sanayi Devriminden bu yana sera gazı emisyonu üreterek iklim değişikliğine katkısı bulunmaktadır. Dolayısıyla iklim değişikliği nedeniyle devletlerin sorumluluğu mekanizmasının işletilmesindeki ilk sorun hangi devletin eyleminin, uluslararası hukuka aykırı eylemi başlattığını tespit etmek ve hangisinin ne oranda katkıda bulunduğunu belirlemektir. Ayrıca, sera gazı emisyon oranı salımları Sanayi Devriminde başladığından, o dönemde, bu husus, uluslararası hukuka aykırı bir eylem olarak nitelendirilmeyordu. Ancak, uluslararası hukuka aykırı eylem devam ettiği sürece devletlerin sorumluluğu devam ettiğinden Trail Smelter Davasında olduğu gibi, sera gazı emisyonu salmaya devam eden devletlerin sorumluluğu devam etmektedir.” Detaylı bilgi için bkz: Neslihan Özkerim Güner, *İklim Değişikliği Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğu* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018).

⁸⁸ Detaylı bilgi için bkz: Lake Lanoux Arbitration (France V. Spain), K. (1957) 12 R.I.A.A. 281; 24 I.L.R. 101 (Arbitral Tribunal 16 Kasım 1957). (Erişim 27 Temmuz 2024).

⁸⁹ Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*.

⁹⁰ Detaylı bilgi için bkz: “Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania)”.

⁹¹ Detaylı bilgi için bkz: “Nuclear Tests (Australia v. France)” (Erişim 25 Temmuz 2024).

⁹² Detaylı bilgi için bkz: “Nuclear Tests (New Zealand v. France)” (Erişim 29 Temmuz 2024).

⁹³ Detaylı bilgi için bkz: “Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons” (Erişim 27 Temmuz 2024).

⁹⁴ Şafak - Tabur, “Küresel İklim Krizi İle Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü Ve Ekokırım Suçu”.

⁹⁵ Pazarıcı, “Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması”.

“devletlerin denizlerde gösterdikleri faaliyetler sırasında hem denizin kendisini hem de çevresini korumakla sorumlu oldukları” belirtilmektedir. Yine aynı sözleşme metninin 194. maddesinde devletlerin kendi münhasır egemenlik yetkisi altındaki deniz alanları olan kara suları, bitişik bölge ve münhasır ekonomik bölge gibi deniz alanlarında yapılan faaliyetlerin çevre ve denize uygun olması için gerekli tüm tedbir ve önlemlerin alınacağı, deniz kirliliğine izin verilmeyeceği ifade edilmektedir⁹⁶.

Yakın zamanda UCM Savcılık Ofisi, Roma Statüsü kapsamındaki çevre suçları için hesap verebilirliği geliştirmeye yönelik 16 Şubat 2024 tarihinden itibaren bir kamu istişaresi başlatmıştır. Savcılık Ofisi Mahkeme'nin yargı yetkisi dâhilinde, çevreye zarar vermek suretiyle işlenen suçların ele alınmasında sistematik bir yaklaşım benimsenmesini sağlamak amacıyla, çevre suçlarına ilişkin kapsamlı bir rehber belge ile sonuçlanacak bir süreç başlatmıştır. Bu yeni girişim, Ofis'in bu önemli alandaki çalışmalarında hesap verebilirliği, şeffaflığı ve öngörülebilirliği teşvik etmeye yardımcı olacaktır. Çevre suçlarına ilişkin rehber belgesi, Roma Statüsü ve Mahkeme'nin diğer düzenleyici belgelerinin yanı sıra yürürlükteki çevre anlaşmaları, uluslararası teamül ve diğer uluslararası ve ulusal mahkemelerin içtihatları temelinde geliştirilecektir. UCM başsavcısı Karim Khan bu yeni girişimin ve paydaşlarla istişarenin önemini şu şekilde vurgulamıştır: “Çevreye verilen zarar gezegendeki tüm yaşam için varoluşsal bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle, Ofisimin ön incelemelerden kovuşturmalara kadar çalışmalarının tüm aşamalarında çevre suçlarını sistematik bir şekilde ele alınmasını sağlamaya kararlıyım. Bu son girişim de bu gerekli hedefe yönelik bir başka taahhüttür.” Ofis, sivil toplum örgütleri, ulusal makamlar, çevresel zarardan etkilenen topluluklar ve özel sektörden ilgili muhataplarla ortaya çıkacak belgenin temel unsurlarını ele almak üzere bir dizi yuvarlak masa toplantısına da ev sahipliği yapacağını açıklamıştır⁹⁷.

İklim değişikliğinin konu olduğu önemli mahkeme kararları da bulunmaktadır. Pasifik Okyanusu'nda yer alan ve yer kürenin en küçük devletlerinden biri olan Palau Cumhuriyeti, 2011 yılında, devletlerin uluslararası hukuka göre kendi egemenlik alanları içerisinde bulundukları alanlarda yaydıkları sera gazı emisyonlarından sorumlu olup olmadıkları konusunda Genel Kurul aracılığıyla UAD'dan danışma görüşü istenmesini dile getirmiştir. Mahkemenin herhangi bir konudaki danışma görüşünün bağlayıcılığı bulunmasa da hukuki bir ağırlığı bulunmaktadır. Çünkü mahkeme görüşleri uluslararası hukukun gelişmesinde önemli bir yer tutmaktadır⁹⁸.

Yine 2024 yılında, Pasifik ada ülkeleri Vanuatu, Fiji ve Samoa, UCM'ye başvurarak, ekokırımın Roma Statüsü'ne beşinci uluslararası suç olarak eklenmesini resmen önermiştir. Bu öneri, çevresel yıkımın uluslararası ceza hukuku kapsamında bağımsız bir suç olarak tanınması yönünde atılmış tarihi bir adım olarak değerlendirilmektedir. Vanuatu, Fiji ve Samoa'nın ekokırımı uluslararası suç olarak tanıma girişimi, çevresel yıkımın önlenmesi ve sorumluların hesap verebilirliğinin sağlanması açısından önemli bir adımdır. Bu öneri, çevre koruma alanında uluslararası iş birliğinin güçlendirilmesine katkı sağlayabilir⁹⁹.

Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporlarına göre küresel iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarından en fazla etkilenecek devletler arasında Pasifik Okyanusu'nda yer alan Mikronezya Federe Devletleri yer almaktadır. Takım adalardan müteşekkil ülke iklim değişikliği kaynaklı deniz seviyesinin yükselmesi, kasırga, sel ve erozyon gibi doğal afetlere karşı altyapısı yetersizliği nedeni ile korunmasız durumdadır. Diğer yandan Çekya'da kurulan bir enerji santralinin Mikronezya'nın ortalama bir yılda saldırdığı sera gazı emisyon miktarının yaklaşık kırk katını saldırdığı yine IPCC raporları ile ortaya çıkarılmıştır. Bu bilgiden hareketli Mikronezya Greenpeace örgütü ile ortak hareket ederek Çekya Çevre

⁹⁶ United Nations, “United Nations Convention on the Law of the Sea” (Erişim 07 Ocak 2024).

⁹⁷ “The Office of the Prosecutor Launches Public Consultation on a New Policy Initiative to Advance Accountability for Environmental Crimes under the Rome Statute | International Criminal Court” (Erişim 25 Temmuz 2024).

⁹⁸ Maxine Burkett, “A Justice Paradox: On Climate Change, Small Island Developing States, and the Quest for Effective Legal Remedy”, *University of Hawai'i Law Review* 35/2 (2013), 659.

⁹⁹ Fiona Harvey, “Pacific islands submit court proposal for recognition of ecocide as a crime”, <https://www.theguardian.com/law/article/2024/sep/09/pacific-islands-ecocide-crime-icc-proposal> (E:T:17.05.2025)

Bakanlığı'na başvuruda bulunmuştur¹⁰⁰. Mikronezya başvurusuna temel olarak herhangi bir devletin saldıgı sera gazlarının küresel ısınma ve iklim değişikliğine sebep olduğunu ve sonuçta tüm dünya devletlerinin bundan etkilendiği argümanını savunmuştur. Bu paralelde Mikronezya, Çekya'nın taraf olduğu 1991 Espoo Antlaşmasına¹⁰¹ göre uluslararası çevre etki değerlendirmesi yapılmasını talep etmiştir¹⁰². Mikronezya'nın bu başvurusu sera gazı yaydığı gerekçesi ile dava edilen CEZ Group şirketi tarafından Mikronezya'nın Espoo Antlaşmasına taraf olmadığı gerekçesi ile reddedilmek istenmişse de ilgili antlaşma metninde "sınıraşan zararların herhangi bir devlete zarar vermemesi" ibaresi kullanıldığından şirketin bu itirazı kabul görmemiştir. Netice itibari ile dava, şirket tarafından sera gazı emisyon oranlarını azaltan, doğa ve çevreye verilen hasarı önleyen ve kontrol altına alan ihtiyat programlarının Çekya Çevre Bakanlığı'na bildirilmesi ile nihayete erdirilmiştir¹⁰³.

Küresel ısınma ve iklim değişikliğinin meydana getirdiği zararların giderilmesi adına örnek gösterilebilecek bir diğer vaka Urgenda Vakfı v Hollanda davasıdır. Bu davanın en önemli özelliği ilk kez bir yerel mahkeme devletin sera gazı emisyon oranlarını azaltmasına karar vermiştir¹⁰⁴. Dava temelinde Hollanda devletinin sera gazı emisyon oranlarında belirlemiş olduğu azaltım hedeflerinin ulusal ve uluslararası hukuka uygunluğu ile alakalıdır. Hollanda devleti 2020 yılına kadar yüzde 30'luk bir sera gazı emisyon azaltımı hedeflediğini açıklamış ancak AB'nin toplam yüzde 20'lik bir hedef belirlediğini açıklaması sonucu kendi azaltım yükümlülüğünü yüzde 14-17 olarak revize etmiştir. Dolayısıyla Hollanda Cancun Antlaşması Ek-1 ülkeleri (kendisi de bu listede yer almaktadır) için belirlenen yüzde 25-40 olan azaltım hedefinin altında bir oran belirlemiştir. Davacı hükmünde bulunan Urgenda Vakfı ve yaklaşık 900 Hollanda vatandaşı, ülkelerinin sera gazı yayması sebebi ile küresel ısınma ve iklim değişikliğine sebep olduğunu, dolayısıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'nde teminat altına alınan yaşam hakkı, özel hayat ve aile hayatına saygı gösterilmesi hakkını ihlal ettiğini iddia etmişlerdir¹⁰⁵. Mahkeme yargılama sürecinde AB'nin sera gazı emisyon oranlarında gerçekleştirdiği azaltımı dikkate almamış, Hollanda hükümetinin bu husustaki kapasitesini ve 2005 yılındaki azaltım hedefinin yüzde 16 olduğunu belirterek, Hollanda hükümetinin iklim değişikliği ile mücadele kapasitesine vurgu yapmıştır¹⁰⁶.

Mahkeme, Hollanda hükümetinin ihtiyat ve özen sorumluluklarını ihlal ettiği savını değerlendirirken iklim değişikliğine sebep olan zararın niteliği ve düzeyini, bu zararın önceden tahmin edilebilirliğini, iklim değişikliğinin meydana gelme olasılığını, hükümetin politikalarının niteliğini, önleyici önlemler almanın maliyetini ve hükümetin kamu görevini yerine getirirken tercih ettiği takdir yetkisini göz önünde bulundurmıştır. Mahkeme tetkik ettiği değerlendirmeler sonucunda Hollanda hükümetinin sera gazı salımlarının artması sonucunda ortaya çıkabilecek zararların neler olabileceği konusunda yeterli bilgiye sahip olduğunu, ortaya çıkan bu zararların önlenmediği sürece küresel düzeyde meydana gelebilecek zararların neler olacağını ve Hollanda hükümetinin azaltım yükümlülüğüne uygun hareket etmesi sonucu karşılaşacağı mali külfeti karşılayacak konumda olması sebebiyle devletin sorumlu olduğuna karar vermiştir¹⁰⁷. Bu davanın önemi devletin pratikteki davranışları ile ihtiyat

¹⁰⁰ Columbia Law School, Columbia Climate School ve Sabin Center for Climate Change Law, "Micronesia Transboundary EIA Request – Petition", Czechia, Litigation, İngilizce, 3 Aralık 2009,

¹⁰¹ Detaylı bilgi için bkz: United Nations, "Convention on Environmental Impact Assessment in A Transboundary Context", 1991.

¹⁰² Andrew Burke, "Federated States of Micronesia v. Czech Republic: Greenhouse Emissions as Transboundary Pollution", *APJEL* 14/1-2 (2011), 208.

¹⁰³ Burke, "Federated States of Micronesia v. Czech Republic: Greenhouse Emissions as Transboundary Pollution".

¹⁰⁴ Marjan Peeters, "Urgenda Foundation and 886 Individuals v. The State of the Netherlands: The Dilemma of More Ambitious Greenhouse Gas Reduction Action by EU Member States", *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 25/1 (2016), 1.

¹⁰⁵ Josephine van Zeven, "Establishing a Governmental Duty of Care for Climate Change Mitigation: Will Urgenda Turn the Tide?", *Transnational Environmental Law* 4/2 (Ekim 2015), 346.

¹⁰⁶ Marjan Peeters, "Case Note Urgenda Foundation and 886 Individuals v. The State of the Netherlands: The Dilemma of More Ambitious Greenhouse Gas Reduction Action by EU Member States", *RECIEL* 25/1 (2016), 1.

¹⁰⁷ Özkerim Güner, *İklim Değişikliği Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğu*.

yükümlülüğünün ihlali arasında bir nedensellik bağı kurmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bu dava ile küresel ısınma ve iklim değişikliği ile mücadelede yeni bir metot keşfedilmiştir; devletin sorumluluğu yaklaşımı bağlamında iklim değişikliği ile mücadeledeki sorumlulukları yerel mahkemeler vasıtası ile ileri sürülebilir. Yine bu dava ile devletlerin iklim değişikliğine katkıları ne oranda olursa olsun, iklim değişikliğinin küresel sonuçlarından tüm devletlerin etkileneceği sonucu çıkmış, tüm dünya devletlerinin bireysel ya da sistematik sorumluluğunun olduğu tespit edilmiştir¹⁰⁸. Bunun yanında 2015 yılında uluslararası hukuk, çevre hukuku ve insan hakları hukuku alanında çalışan uzmanlar bir araya gelerek “Küresel İklim Değişikliği Yükümlülükleri Hakkında Oslo İlkeleri”ni açıklamışlardır. Bu ilkelerin fosil yakıt tüketen dolayısıyla atmosfere sera gazı salan şirketlerin emisyon oranlarını azaltma amacıyla hukuki bir araç olarak kullanılabilmesi savunulmaktadır¹⁰⁹.

Yakın zamanda patlak veren ve halen devam eden Rusya-Ukrayna savaşında da çevreye ağır ve ciddi zarar veren suçlar işlenmektedir. Söz konusu savaşta Ukrayna’da bulunan Sovyetler döneminden kalma nükleer enerji santrallerinin varlığı nedeni ile ikinci bir Çernobil faciasının yaşanma riski bulunmaktadır. Rusya-Ukrayna Savaşı sırasında ekokırım suçları bağlamında meydana gelen ve uluslararası hukuka aykırılık teşkil eden ihlalleri şu şekilde özetleyebiliriz: i) 1949 Cenevre Sözleşmesi’nin Ek I No’lu Protokolünün 35. Ve 36. Maddeleri kapsamında “çevresel suçlar” ile ilgili ihlaller, ii- Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Sözleşmesi bağlamında ihlaller ve/veya bağlantılı olarak AIHS’inde düzenlenen “yaşam hakkı, özel yaşamın korunması ve diğer ilgili olabilecek hakların” ihlali bağlamında AIHM’e olası başvurular, iii- Roma Statüsü’ nün 8. maddesiyle ilintili olan ihlaller, en son olarak ise iv- Jus Cogens Kurallar çerçevesinde olası ihlal halleri. Bu noktada vurgulamak gerekir ki ekosisteme ve yer küreye yönelik işlenen bu ihlaller ilgili düzenlemeler kapsamında birer çevre suçu oluşturmaktadır ve ekokırım kapsamında değerlendirilebilir. Ancak mevcut uluslararası düzenlemelerin yetersizliği ve üzerinde henüz mutabık kalınan bir ekokırım tanımının olmayışı nedeni ile bu ihlaller “ekokırım suçu” kapsamında kabul edilmemektedir. Sonuç olarak yer kürenin ve içindeki tüm canlı-cansız ekosisteminin korunması sadece silahlı çatışmalar ve savaşlar düzleminde değil, küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olan fiillerin de içinde bulunacağı küresel düzeyde, evrensel ölçekte ve yaygın kabul görmüş “ekokırım suçları” tanımlaması ile mümkün olabilecektir¹¹⁰.

Sonuç

Birey ve devletin temel sükeler olduğu modern uluslararası hukukta çevre faktörü genellikle ikincil ya da üçüncül konumda kalmıştır. Uluslararası hukukta çevreye zarar veren fiillerin yasaklanması, çevre ve tüm bileşenlerinin korunması esasen 1970’li yıllardan itibaren mümkün olabilmektedir. Çevreye ciddi ve ağır zarar veren fiillerin yasaklanması, çevrenin ve canlı, cansız ekosistemin korunmasının uluslararası sözleşmeler ile sağlanması modern çevre hukukunun başladığı 1972 Stockholm Konferansı ile mümkün olmuştur. Gelişen teknoloji ve endüstri ile birlikte çevreye verilen zararın yoğunluğu da artmıştır.

Bugün geldiğimiz noktada çevrenin korunması Roma Statüsü’nün savaş suçları kısmında 8. maddesinde ifade edilmiştir. Burada ifade edilen koruma savaş/silahlı çatışma zamanı ile sınırlandırılmış, barış zamanında yapılan ve çevreye ağır zarar veren fiiller dışarıda bırakılmıştır. Bu noktada çevrenin hem savaş hem barış zamanlarında korunması, çevreye ağır, yaygın ve geri dönülemez zararlar veren fiillerin yasaklanmasını sağlayacak bir ekokırım suçunun kabul edilmesi ve bu minvalde önleme mekanizmalarının geliştirilmesi kritik öneme sahiptir.

Çevrenin uluslararası ceza hukuku ile korunmasının sağlanması için öncelikle çevreye zarar veren fiillerin suç oluşturduğunun kabulü ve bu fiillerin bir suç başlığı altında toplanması ile mümkündür. Bu

¹⁰⁸ Özkerim Güner, *İklim Değişikliği Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğu*.

¹⁰⁹ Expert Group On Global Climate Obligations, *Oslo Principles on Global Climate Change* (Eleven International Publishing, 2015).

¹¹⁰ Bozkurt, “Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler”.

noktada ekokırım ifadesi ilk kez 1970 yılında Prof. Dr. Arthur W. Galston tarafından Washington'da düzenlenen Savaş ve Ulusal Sorumluluk Konferansı'nda kullanılmıştır. Galston ekokırım kavramını ABD'nin Vietnam Savaşı'nda yaptığı ağır çevresel zararları tanımlamak ve durumun vahametini ortaya çıkarmak için kullanmış, ekokırımın yasaklanması için bir uluslararası sözleşmenin hazırlanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu kavram daha sonraki süreçte İsveç başkanı Olof Palme tarafında 1972'de düzenlenen Stockholm Konferansı ile uluslararası toplumun ajandasına sokulmuştur. Bu gelişmeyi takip eden ertesi yıl ekokırım suçuna ilişkin bir uluslararası sözleşme metni Richard Falk tarafından önerilmiştir. Falk bu sözleşme metni ile ekokırım suçunu tanımlayan ilk kişi olmuştur. Sonraki süreçlerde ekokırım suçunun soykırım sözleşmesine dâhil edilmesi gündeme getirilmişse de başarılı olunamamıştır.

Ekokırım suçunun genel geçer bir tanımının yapılamaması, kavramsallaşma sorunu, içerdiği fiillerin etkilerinin uzun vadede görülmesi ve manevi suç unsurunun tespitinin zorluğu önündeki temel zorluklardır. Özellikle ABD, Çin ve Hindistan gibi endüstri alanında küresel devletlerin suçu kabul etmek istememeleri de tanınırlığını etkilemektedir. Bunun yanında Vietnam başta olmak üzere Rusya ve pek çok bağımsız devletler grubu ekokırımı ulusal yasalarına dâhil etmişlerdir. Yine 2019 yılından itibaren faaliyet gösteren Ekokırımı Durdur Vakfı'nın da ekokırımın suç olarak tanımlanması, uluslararası düzeyde kabulü ve yaygınlaşması için ortaya koyduğu çalışmalar da dikkate değerdir.

Sonuç olarak, insanoğlunun varlığını bir bütün olarak geleceğe aktarabilmesi ve gelecek nesillere güvenli ve yaşanabilir bir yaşam alanı bırakabilmesi için insan kaynaklı (bilhassa sera gazı emisyonları) çevreye ağır ve geri dönülemez zararlar veren tüm eylem ve fiillerin "ekokırım suçu" başlığı altında kabul edilmesi çevrenin korunması adına önemli bir adım olacaktır. Bu suçun tüm dünya devletleri tarafından kabul edilmesi ise kuşkusuz küresel düzeyde caydırıcı müeyyidelere haiz uluslararası bir rejimin kurulması ile mümkündür. Günümüzde birçok devletin anayasasında kendi egemenlik sınırları içerisinde yer alan çevresini koruyucu maddelere yer vermesi, çevreye ağır zarar veren fiillerin kovuşturmayaya tabi tutulması yerelde başarılan bu düzenin küresele de yansıtılabilmesi açısından umut vericidir. Bu bağlamda küresel düzeyde kabul gören bir "ekokırım" suç başlığının kabul edilmesi hayati öneme sahip olmaktadır.

Kaynakça

- Acer, Yücel - Kaya, İbrahim. *Uluslararası Hukuk, Temel Ders Kitabı, İngilizce Özetli*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 10. Basım, 2019.
- Altıparmak, Özlem. "Ekokırım Suçu, Hukuki Tanım İçin Bağımsız Uzman Grubu Şerh Ve Temel Metin". Haklar ve Araştırmalar Derneği, 2021.
- Bilsky, Leora - Klagsbrun, Rachel. "The Return of Cultural Genocide". *European Journal of International Law* 29/2 (2018), 373-396.
- Bozkurt, Kutluhan. "Uluslararası Hukuk ve Ekokırım Suçlar Ekseninde Ukrayna-Rusya Savaşına İlişkin Değerlendirmeler". *YÜHFD* 20/2 (2023), 209-228.
- Bruggers, By James. "Mountaintop Mining is Destroying More Land for Less Coal, Study Finds". *Inside Climate News* (blog), 26 Temmuz 2018. <https://insideclimatenews.org/news/26072018/appalachia-mountaintop-removal-coal-strip-mining-satellite-maps-environmental-impacts-data/>
- Burke, Andrew. "Federated States of Micronesia v. Czech Republic: Greenhouse Emissions as Transboundary Pollution". *APJEL* 14/1-2 (2011), 208.
- Burkett, Maxine. "A Justice Paradox: On Climate Change, Small Island Developing States, and the Quest for Effective Legal Remedy". *University of Hawai'i Law Review* 35/2 (2013), 633-670.
- Columbia Law School, Columbia Climate School, Sabin Center for Climate Change Law, "Micronesia Transboundary EIA Request – petition", Czechia, Litigation, English, December 3, 2009, https://www.climatecasechart.com/documents/micronesia-transboundary-eia-request-petition_efef (E:T:12.08.2024)
- Elbert, L'udmila vd. "Green Ambitions for Sustainable Development: Past, Present and Future". *Ecocide As A New Crime Under International Law: Utopia of The Protection of The Environment?* 107. Praha: Leges, 2022.
- European Law Institute (ELI). *The European Law Institute Publishes ELI Report on Ecocide, Model Rules for an EU Directive and a Council Decision*. Erişim 26 Temmuz 2024. <https://www.europeanlawinstitute.eu/news-events/news-contd/news/the-european-law-institute-publishes-eli-report-on-ecocide-model-rules-for-an-eu-directive-and-a-co/>
- Gauger, Anja vd. "Ecocide is the missing 5th Crime Against Peace". The Ecocide Project, Human Rights Consortium, School of Advanced Study, University of London, 2012. <https://www.scribd.com/document/516487436/Ecocide-research-report-19-July-13>
- Gray, Mark Allan. "The International Crime of Ecocide". *California Western International Law Journal* 26/2 (1996), 52-53.
- Greene, Anastacia. "The Campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative?". *Fordham Environmental Law Review* 30/3 (01 Haziran 2019), 1-49.
- Greene, Anastacia. "The campaign to Make Ecocide an International Crime: Quixotic Quest or Moral Imperative". *Fordham Env'tl. L. Rev.* 30 (2018), 1.
- Gürseler, Ceren. "Ukrayna Krizi ve Ekokırım: Çevresel Bozulmaların Güvenlikleştirilmesinde Son Adım". *İdealkent* 13/37 (2022), 1504-1534.
- Hanna, Alexandra M. "Killing Our Home: The Case for Creating an International Crime of Ecocide". *Soc. Just. & Equity LJ* 6/1 (2023).

- Harvey, Fiona, "Pacific Islands Submit Court Proposal for Recognition of Ecocide as a Crime". <https://www.theguardian.com/law/article/2024/sep/09/pacific-islands-ecocide-crime-icc-proposal>
- Higgins, Polly. *Earth is Our Business: Changing the Rules of the Game*. Shephard-Walwyn, 2012.
- Higgins, Polly. *Eradicating Ecocide: Exposing the Corporate and Political Practices Destroying the Planet and Proposing the Laws Needed to Eradicate Ecocide*. Shephard-Walwyn (IPG), 2016.
- International Law Commission. Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind, Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind. (1996). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf
- International Law Commission. Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts. *Article 2* (2001). https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/9_6_2001.pdf
- Jackson, Eoin. "Analysing the Conclusions of the Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide – The Pragmatic Approach to International Environmental Crime". *UCD Law Review* (blog), 15 Temmuz 2021. <https://theucdlawreview.com/2021/07/15/analysing-the-conclusions-of-the-independent-expert-panel-for-the-legal-definition-of-ecocide-the-pragmatic-approach-to-international-environmental-crime/>
- Luck, Edward C. *Cultural Genocide and the Protection of Cultural Heritage*. Getty Publications, 2020. <https://books.google.com/books?hl=tr&lr=&id=wZcBEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PT6&dq=Edward+C.+Luck,+Cultural+Genocide+And+The+Protection+of+Cultural+Heritage&ots=sAsi7ekwIW&sig=Hzl595qMIAz6z4uuAVnHoKTqm00>
- Obligations, Expert Group on Global Climate. *Oslo Principles on Global Climate Change*. Eleven International Publishing, 2015.
- Onyena, Amarachi Paschaline - Sam, Kabari. "A Review of the Threat of Oil Exploitation to Mangrove Ecosystem: Insights from Niger Delta, Nigeria". *Global Ecology and Conservation* 22 (01 Haziran 2020), e00961. <https://doi.org/10.1016/j.gecco.2020.e00961>
- Özenbaş, Nazmiye. "Çevrenin Ceza Hukuku Yoluyla Korunması Kapsamında Çevrenin Kirlenmesi Suçları". *International Conference on Eurasian Economies*. 924-931. İstanbul: Beykent University, 2013.
- Özkerim Güner, Neslihan. *İklim Değişikliği Nedeniyle Devletlerin Sorumluluğu*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2018.
- Pazarcı, Hüseyin. *Uluslararası Hukuk*. Turhan Kitabevi, 19. Basım, 2020.
- Pazarcı, Hüseyin. "Uluslararası Hukuka Göre Çevrenin Savaş Sırasında Korunması". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 47/1 (ts.), (1992), 104.
- Peeters, Marjan. "Case Note Urgenda Foundation and 886 Individuals v. The State of the Netherlands: The Dilemma of More Ambitious Greenhouse Gas Reduction Action by EU Member States". *RECIEL* 25/1 (2016), 1.
- Peeters, Marjan. "Urgenda Foundation and 886 Individuals v. The State of the Netherlands: The Dilemma of More Ambitious Greenhouse Gas Reduction Action by EU Member States". *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 25/1 (2016), 123-129. <https://doi.org/10.1111/reel.12146>
- Saral, Melek. "İnsan Hakları Normları ve İnsan Hakları Hiyerarşisi". *Ekonomi Politika ve Finans Araştırmaları Dergisi* 6/2 (2021), 464-482.

- Şafak, Erdi - Tabur, Yeter. "Küresel İklim Krizi ile Mücadelede Uluslararası Hukukun Rolü ve Ekokırım Suçu". *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/1 (2023), 83-114.
- United Nations. "Convention on Environmental Impact Assessment in A Transboundary Context", 1991. [//efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/legaltexts/Espoo_Convention_authentic_ENG.pdf](https://efaidnbmnnnibpcjpcglclefindmkaj/https://unece.org/fileadmin/DAM/env/eia/documents/legaltexts/Espoo_Convention_authentic_ENG.pdf)
- United Nations. "Rome Statute of the International Criminal Court". *Social Justice* 26/4 (78) (1999), 125-143.
- United Nations. Trail Smelter Case (United States, Canada), Trail Smelter Case (United States, Canada) (International Court of Justice 16 Nisan 1938). https://legal.un.org/riaa/cases/vol_iii/1905-1982.pdf
- United Nations. "United Nations Convention on the Law of the Sea". Erişim 07 Ocak 2024. https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf
- United Nations. "United Nations Office for Disarmament Affairs, 1925 Geneva Protocol, Protocol for the Prohibition of the Use in War of Asphyxiating, Poisonous or Other Gases, and of Bacteriological Methods of Warfare". <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/geneva-gas-prot-1925>
- United Nations, Audiovisual Library of the International Law, Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I Geneva, 8 June 1977, <https://legal.un.org/avl/ha/pagc/pagc.html> (E:T: 13.05.2025))
- United Nations, "Yearbook of the International Law Commission". A/CN.4/SER. A/1976, 1976, Volume I, summary records of the twenty-eighth session, 3 May-23 July, New York, 1976.
- Zeben, Josephine van. "Establishing a Governmental Duty of Care for Climate Change Mitigation: Will Urgenda Turn the Tide?". *Transnational Environmental Law* 4/2 (Ekim 2015), 339-357. <https://doi.org/10.1017/S2047102515000199>
- Zierler, David. *The Invention of Ecocide: Agent Orange, Vietnam, and the Scientists Who Changed The Way We Think About The Environment*. University of Georgia Press, 2011.
- Stop Ecocide International. "Agreement Reached! Eu to Criminalise Severe Environmental Harms 'Comparable to Ecocide'". Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.stopecocide.earth/breaking-news-2023/agreement-reached-eu-to-criminalise-severe-environmental-harms-comparable-to-ecocide>
- "Avrupa Yeşil Mutabakatı". Erişim 25 Temmuz 2024. https://www.ab.gov.tr/avrupa-yesil-mutabakati_53729.html
- "Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention - Legal Affairs". Erişim 17 Mayıs 2025. <https://www.unesco.org/en/legal-affairs/convention-protection-cultural-property-event-armed-conflict-regulations-execution-convention>
- "Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania)". Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.icj-cij.org/index.php/case/1>
- <https://data.consilium.europa.eu/>. "Directive (eu) 2024/... of the European Parliament and of the Council of ... on the Protection of the Environment Through Criminal Law and Replacing Directives 2008/99/Ec and 2009/123/Ec Parag. (21)". 25 Temmuz 2024. Erişim 02 Mart 2025. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/PE-82-2023-INIT/en/pdf>
- Ecocide Law. "Ecocide Law". 21 Temmuz 2024. Erişim 22 Temmuz 2024. <https://ecocidelaw.com/>

- “EU Biodiversity Strategy for 2030: Bringing Nature Back into Our Lives - Wednesday, 9 June 2021”. 25 Temmuz 2024. Erişim 02 Mart 2025. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0277_EN.html
- “Human Rights and Democracy in the World and the EU’s Policy on the Matter – Annual Report 2019 - Wednesday, 20 January 2021”. 25 Temmuz 2024. Erişim 02 Mart 2025. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0014_EN.html
- Lake Lanoux Arbitration (France V. Spain), Lake Lanoux Arbitration (France V. Spain) (Kanun No. (1957) 12 R.I.A.A. 281; 24 I.L.R. 101). K. (1957) 12 R.I.A.A. 281; 24 I.L.R. 101. Erişim 25 Temmuz 2024. Erişim 25 Temmuz 2024. [//efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/france_v_spain.pdf](http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/france_v_spain.pdf)
- “Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons”. Erişim 27 Temmuz 2024. <https://www.icj-cij.org/index.php/case/95>
- “Liability Convention”. Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties/introliability-convention.html>
- “Nuclear Tests (Australia v. France)”. Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.icj-cij.org/index.php/case/58>
- “Nuclear Tests (New Zealand v. France)”. Erişim 29 Temmuz 2024. <https://www.icj-cij.org/case/59>
- “Oiled Forests – the Case of Ecuador | World Rainforest Movement”. Erişim 21 Temmuz 2024. <https://www.wrm.org.uy/bulletin-articles/oiled-forests-the-case-of-ecuador>
- Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment Through Criminal Law and Replacing Directive 2008/99/Ec, Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment Through Criminal Law and Replacing Directive 2008/99/Ec. (2021). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52021PC0851>
- “Talvivaara Mine Environmental Disaster | Environmental Justice Organisations, Liabilities and Trade”. Erişim 21 Temmuz 2024. <http://www.ejolt.org/2015/07/talvivaara-mine-environmental-disaster/>
- “Tar Sands Threaten World’s Largest Boreal Forest | World Resources Institute”. Erişim 21 Temmuz 2024. <https://www.wri.org/insights/tar-sands-threaten-worlds-largest-boreal-forest>
- Consilium. “The Council of the European Union”. Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/>
- “The Office of the Prosecutor Launches Public Consultation on a New Policy Initiative to Advance Accountability for Environmental Crimes under the Rome Statute | International Criminal Court”. Erişim 25 Temmuz 2024. <https://www.icc-cpi.int/news/office-prosecutor-launches-public-consultation-new-policy-initiative-advance-accountability-0>

Makale Bilgi Formu

Yazarın Notu: Bu çalışma, 2024 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Hasan YİĞİT tarafından hazırlanan ve savunulan “Uluslararası Hukukta Koruma Sorumluluğu Kapsamında İklim Değişikliği ve Ekokırım Suçunun Analizi” isimli Doktora tezinden üretilmiştir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar tarafından potansiyel çıkar çatışması bildirilmemiştir.

Yapay Zekâ Bildirimi: Bu makale yazılırken hiçbir yapay zekâ aracı kullanılmamıştır.

İntihal Beyanı: Bu makale iThenticate tarafından taranmıştır.